

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 125 с., 15 табл., 5 рис., 46 джерела.

Об'єкт дослідження – Аналіз ймовірності банкрутства ПРАТ «ЗАЗ».

Мета магістерської роботи - полягає у дослідженні ймовірності та оцінки банкрутства підприємства ПРАТ "ЗАЗ"..

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення завдань, які мають наукове та практичне значення:

- економічну сутність та види банкрутства підприємства;
- розглянути методики аналізу та оцінки ймовірності банкрутства підприємства;
- вивчити світовий досвід з оцінки стану банкрутства підприємств;
- ознайомитись з загальною характеристикою фінансово-господарської діяльності ПРАТ «ЗАЗ»;
- дослідити методичні підходи до оцінки стану банкрутства промислових підприємств;
- провести аналіз ймовірності банкрутства ПРАТ «ЗАЗ»;
- розглянути основні етапи розвитку наукової думки щодо банкрутства підприємств;
- проаналізувати останні наукові розробки у напрямку банкрутства підприємств;
- намітити шляхи та методи подолання банкрутства ПРАТ «ЗАЗ»;

Методи дослідження: абстрактно-логістичний, аналітичний, статистичного дослідження, формалізації, фінансово-економічного, системного та порівняльного аналізу, графічний, системного підходу.

ЙМОВІРНІСТЬ, БАНКРОТСТВО, КРИЗОВИЙ СТАН, АНАЛІЗ, ДІАГНОСТИКА, ПОКАЗНИКИ, МЕТОДИ, РЕЗЕРВИ, ФАКТОРИ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУТНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ.....	9
1.1 Економічна сутність та види банкрутства підприємства.....	9
1.2 Методики аналізу та оцінки ймовірності банкрутства підприємства.....	24
1.3 Світовий досвід з оцінки стану банкрутства підприємств.....	37
Висновки до розділу 1.....	44
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА АВТОМОБІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ПРИКЛАДІ ПРАТ «ЗАЗ».....	46
2.1 Загальна характеристика фінансово-господарської діяльності ПРАТ «ЗАЗ»	46
2.2 Дослідження стану банкрутства промислових підприємств в Україні.....	54
2.3 Аналіз ймовірності банкрутства ПРАТ «ЗАЗ».....	61
Висновки до розділу 2.....	71
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ ПРАТ «ЗАЗ».....	72
3.1 Аналіз останніх наукових розробок у напрямку банкрутства підприємств.....	72
3.2 Шляхи подолання банкрутства ПРАТ «ЗАЗ».....	79
3.3 Рекомендації щодо запобігання банкрутству ПРАТ «ЗАЗ».....	89
Висновки до розділу 3.....	95
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	96
4.1 Аналіз потенційних небезпек.....	96
4.2 Заходи по забезпеченню безпеки.....	98
4.3 Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці.....	100
4.4 Заходи з пожежної безпеки.....	106
4.5 Заходи по забезпеченню безпеки в надзвичайних ситуаціях.....	108

Висновки до розділу 4.....	115
ВИСНОВКИ.....	116
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	119
ДОДАТОК.....	124

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах конкуренції, глобалізації та інтеграції сучасне підприємство має бути конкурентоздатним, фінансово стійким та вміти змінювати власну організаційну структуру. Однак, далеко не всі підприємства відповідають цим вимогам. Різка зміна умов господарювання викликана різними проявами кризових явищ на рівні підприємства і економіки країни в цілому, що викликало нове поняття - неспроможність. Неспроможністю є такий стан підприємства при якому підприємство не може розраховуватися по своїх зобов'язаннях і може призвести до його банкрутства. Умови для динамічного розвитку бізнесу часто загрожують негативними тенденціями на рівні окремих груп господарюючих суб'єктів, що використовують для досягнення своїх цілей не маючи потенційних можливостей для забезпечення відповідностей загального рівня ефективності за видом діяльності.

Подолання кризових ситуацій, у які потрапляють підприємства у ринковій економіці за допомогою нових форм господарювання, дозволяють вирішити проблеми, що пов'язані із забезпеченістю економічної стабільності розвитку і функціонування.

Сьогодні інститут банкрутства продовжує формуватися адекватно щодо змін ринкових умов та знаходиться лише на початкових етапах свого еволюційного розвитку.

Значну потребу в аналізі та оцінці ймовірності настання банкрутства та діагностики кризового стану потребує широке коло спеціалістів від керівників підприємства до банкірів, що здійснюють кредитування господарюючих суб'єктів з ціллю зниження кредитного ризику. Не залишаються осторонь і інвестори, яким необхідна інформація для прийняття рішення про участь у процесі інвестування підприємства.

Крім того рівень банкрутства підприємства є одним із найбільш розповсюджених індикаторів реального стану економіки будь-якої держави. Сучасна економічна наука розробила загальні підходи і критерії оцінки ймовірності банкрутства підприємства. Однак, у сучасній літературі

спостерігається достатньо широке різноманіття думок і підходів щодо реалізації процедур банкрутства підприємств і оцінки мір його попередження.

У той же час достатньо широко відомо, що хворобу легше попередити, ніж усунути. З цих позицій важливим настає вивчення досвіду успішно функціонуючих підприємств щодо профілактики неспроможності і банкрутства.

Таким чином, розгляд загальних теоретичних і ряду практичних моментів банкрутства визначаючих сутність, проблеми і міри попередження підприємств, безпосередньо є актуальним.

Об'єктом дослідження є ПРАТ "ЗАЗ"

Предмет дослідження - Аналіз ймовірності банкрутства ПРАТ «ЗАЗ»

Мета магістерської роботи полягає у дослідженні ймовірності та оцінки банкрутства підприємства ПРАТ "ЗАЗ". Для виконання поставленої мети сформульовані наступні завдання:

- економічну сутність та види банкрутства підприємства;
- розглянути методики аналізу та оцінки ймовірності банкрутства підприємства;
- вивчити світовий досвід з оцінки стану банкрутства підприємств;
- ознайомитись з загальною характеристикою фінансово-господарської діяльності ПРАТ «ЗАЗ»;
- дослідити методичні підходи до оцінки стану банкрутства промислових підприємств;
- провести аналіз ймовірності банкрутства ПРАТ «ЗАЗ»;
- розглянути основні етапи розвитку наукової думки щодо банкрутства підприємств;
- проаналізувати останні наукові розробки у напрямку банкрутства підприємств;
- намітити шляхи та методи подолання банкрутства ПРАТ «ЗАЗ»;

Ця робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

У вступі розкривається актуальність теми, визначаються цілі та завдання дослідження, а також об'єкт та предмет, вказується методологічна база дослідження, теоретична та практична значимість даного дослідження.

У першому розділі розкриваються основні теоретичні аспекти сутності банкрутства та методики аналізу його ймовірності.

У другому розділі проведено комплексний аналіз фінансового стану та ймовірності банкрутства підприємства ПРАТ «ЗАЗ»

У третьому розділі представлена розробка рекомендацій щодо покращення фінансового стану ПРАТ «ЗАЗ»

При написанні роботи використовувалися методи системного підходу, методи статистичного, економічного і фінансового аналізу, кількісний і структурний аналіз, експертний аналіз і сучасні методи ймовірнісного моделювання і прогнозування фінансового стану.

Наукова новизна полягає в систематизації методичних підходів щодо оцінки стану банкрутства підприємств та моделей оцінки стану банкрутства з точки зору можливості їх застосування для українських підприємств. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що отримані результати дослідження можуть бути використані при складанні теоретичних узагальнень у сфері банкрутства та оцінці законодавства про банкрутство підприємств судовими органами.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУТНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Економічна сутність та види банкрутства підприємства

Розвиток підприємств України в умовах становлення ринкової економіки дозволив їм самостійно визначати стратегію ведення виробничої, інвестиційної та господарської діяльності, вибирати партнерів, постачальників або дистриб'юторів.

Переосмислення форм та методів ведення економіки підприємства відбувалося на фоні глибокої кризи всіх галузей. Розвивався цілий комплекс кризових явищ і процесів, що ускладнюють ведення успішної діяльності. Нові економічні взаємовідносини з державою, несприятливий інвестиційний клімат, неефективна податкова політика, все це призвело до незадовільного керівництва бізнесом, а згодом і розвитку банкрутства. Розвивався цілий комплекс кризових явищ та процесів, що ускладнюють ведення успішної діяльності. Нові економічні взаємини з державою, несприятливий інвестиційний клімат, неефективна податкова політика, все це призвело до незадовільного керівництва бізнесом, а згодом і до розвитку банкрутства.

Підприємство, індивідуальний підприємець або фізична особа, які зазнають збитків при здійсненні економічної діяльності, повідомляють про банкрутство. Під цим поняттям мають на увазі документально підтверджену неспроможність суб'єкта оплачувати свої боргові зобов'язання і здійснювати фінансування поточної діяльності.

Поняття, види і причини банкрутства - важливі категорії економічної системи. Види, як і причини банкрутства, можуть бути різними. Їх класифікують, виходячи з факторів, які викликали неспроможність, приналежності боржника до тієї чи іншої категорії, а також мотивів, які спонукали відповідальну особу оголосити про банкрутство.

Банкрутство може стосуватися окремих видів суб'єктів, але в цілому воно являє собою складний процес, в ході якого визначається їх відповідальність. Для

окремих видів суб'єктів існують різні показники неспроможності, що обумовлює особливості процедури банкрутства кожного з них.

Банкрутство підприємства визначається сутністю ринкових відносин, які відповідають невизначеності досягнення кінцевих результатів та ризиком втрат. Неспроможність господарського суб'єкта може бути «фіктивною» в результаті навмисного приховування власного майна, щоб уникнути сплати боргів перед кредиторами; «необережною» через неефективну роботу, здійснення ризикованих операцій.

З методологічної точки зору важливо визначити термін "банкрутство". У літературі є різні визначення. Найбільш поширеним тлумаченням "банкрутства" є критерій неплатоспроможності компанії. Неплатоспроможність розуміється як неможливість сплатити борги. Якщо компанія не в змозі погасити свою короткострокову заборгованість, вона вважається технічно неплатоспроможною.

Визначення поняття банкрутства різними авторами подано у табл. 1.1. Таблиця 1.1. Основні характеристики поняття «банкрутство підприємства», визначені науковцями

Джерело	Поняття «банкрутство»
1	2
Н. Лазарева [1, с. 365]	Банкрутство є унікальним правовим механізмом вирішення проблем заборгованості приватної особи шляхом визнання цієї особи неспроможною.
В. Козирєва [2, с. 65]	Банкрутство – це завжди наслідок, передумовою якого є неплатоспроможність.
Кодекс України з процедур банкрутства [3]	банкрутство - визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури.

1	2
І. Бланк [4, с. 498]	Банкрутство – встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки висунуті до нього з боку кредиторів вимоги, а також виконати зобов'язання перед бюджетом.
Є. Волконский [5, с. 184]	Банкрутство – це встановлений господарським судом факт неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати свої грошові зобов'язання не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури.
О. Коваленко, К. Складенко [6, с. 67]	Банкрутство характеризує неспроможність підприємства (організації) задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, а також забезпечити обов'язкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди.

З'ясовано, що єдиного підходу до визначення сутності банкрутства підприємства у сучасній літературі не існує. Кожен автор трактує поняття банкрутства виходячи із об'єкта свого дослідження.

Зазначені визначення сутності «банкрутства» дозволили відмітити те, що більшість авторів використовують такі поняття як неплатоспроможність та непогашення зобов'язань.

Отже, аналіз табл. 1.1. дозволив визначити, що сутність банкрутства підприємства визначається як неспроможність суб'єкта господарювання, що виражається в призупиненні його економічно-фінансовій діяльності через нездатність задовольняти вимоги кредиторів і виконувати зобов'язання перед бюджетом.

Сучасне поняття «банкрут» походить від італійського виразу “banca rotta”, що означає звичай перекидати лавку банкіра, що стояла на міській площі, у разі нездатності останнього здійснити виплати кредиторам [7, с. 228].

У практиці розвитку країн з ринковою економікою банкрутство виступає як механізм регулювання та саморегулювання економіки або, перш за все, дотримання виконання зобов'язань. Як економічне явище банкрутство підприємства безпосередньо пов'язане зі зниженням ефективності його діяльності [8, с. 12].

Незважаючи на те, що таке явище, як банкрутство, виникло з давніх часів, все ж таки існує безліч його трактувань не тільки серед науковців, але й у нормативних документах. Тому доцільним є дослідження наукових праць з точки зору виявлення сутності поняття «банкрутство».

Щодо видів банкрутства, то слід зазначити, що, незважаючи на велику кількість наданих вченими класифікацій, в основу яких покладені різні критерії, сьогодні не існує єдиної загальноприйнятої класифікації видів банкрутства. Проте деякі науковці, а саме В. Доній, В. Шило, С. Ільїна, В. Барабанова, І. Криштопа, визнають такі види банкрутства, як реальне, технічне, навмисне та фіктивне.

Різниця полягає в трактуванні навмисного банкрутства. Якщо В. Доній вказує просто на наявність навмисного банкрутства, то В. Шило, С. Ільїна, В. Барабанова, І. Криштопа трактують вид навмисного банкрутств двояко. З одного боку, навмисне банкрутство – це навмисне приховання факту стійкої фінансової нездатності шляхом надання недостовірних даних. З іншого боку, навмисне банкрутство – це умисне створення (або збільшення) керівником або власником підприємства його неплатоспроможності; заподіяння ними економічного збитку в інтересах інших осіб; свідомо некомпетентне управління фінансами.

Банкрутство – це ситуація, що склалася на підприємстві, за якої характернее перевищення суми зовнішніх боргів над можливостями підприємства, що не завжди тягне за собою «руйнування». Як показує практика, банкрутство – неминуче явище ринкової економіки, що є інструментом оздоровлення та способом узгодження інтересів всіх учасників товарообміну [9, з 83].

Банкрутство – це досить тривалий судовий процес, який перш за все спрямований на порятунок підприємства, яке опинилося у важкій фінансовій ситуації. Саме його ми спробуємо розглянути.

Вважається, що будь-які комерційні та некомерційні організації, а також фізичні особи, можуть бути банкрутами. Винятками є унітарні підприємства, засновані на праві оперативного управління, політичні партії та релігійні організації.

Справи про фінансову неспроможність (банкрутство) юридичних та фізичних осіб вирішуються на правовому рівні органами державного управління, якімають право, призначити експертизу з метою попередження випадків фіктивних або навмисних банкрутств.

На думку Сабліна М. Т. «Ліквідація безнадійно неплатоспроможних боржників є позитивним заходом, завдяки чому виводить неефективне підприємство з числа діючих. Негативними наслідками визнання боржника банкрутом є не тільки торкання майнових інтересів боржника, а й прав і інтересів його працівників, кредиторів, партнерів та інших. Це у багатьох випадках несе значні соціальні витрати» [10, ст. 165].

«Законодавством передбачено комплекс заходів щодовідрновлення платоспроможності боржника, спрямований на запобігання масовим банкрутствам. Загроза банкрутства у свою чергу спонукає не тільки підприємства, а й органи державного управління вживати активні заходи для відновлення активного балансу та поліпшення діяльності підприємств» [11, ст. 238].

У тому випадку, якщо організація офіційно оголошує про своє банкрутство та ліквідацію самостійно, воно може вважатися банкрутом. Інакше факт банкрутства встановлюється лише після визнання його арбітражним судом. За будь-якого результату, зрештою, підприємство має бути ліквідоване примусово чи добровільно.

При добровільному оголошенні ліквідації боржника вказується термін для заяви вимог та заперечень кредиторів, який не може бути меншим за два місяці з моменту публікації зазначеного оголошення. Якщо існує письмове заперечення, хоча б одного кредитора проти ліквідації боржника, обов'язки конкурсного керівника виконує голова ліквідаційної комісії, тобто ліквідатор.

Порядок задоволення вимог кредиторів, формування конкурсної маси, та виключення підприємства з реєстру юридичних здійснюється відповідно до процедур конкурсного виробництва, тобто примусової ліквідації.

У науковій літературі відрізняють наступні види банкрутства:

1. Реальне банкрутство, тобто повна неспроможність підприємств щодо відновлення в наступному періоді своєї фінансової стабільності і платоспроможності при реальних втратах капіталу;

2. Технічне банкрутство - це неплатоспроможність підприємства, яка викликана суттєвим простроченням дебіторської заборгованості та перевищенням цієї заборгованості над кредиторською, а сума активів істотно перевищує фінансові зобов'язання);

3. Навмисне банкрутство - неплатоспроможність підприємства за рахунок надання недостовірних даних про фінансовий стан боржника; нанесення економічного збитку в особистих інтересах або інтересах інших осіб;

4. Фіктивне банкрутство (заздалегідь неправдиве об'явлення підприємством про свою неплатоспроможність мета якої є введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочки в иконання своїх зобов'язань або знижки на суми кредиторської заборгованості) [12, с. 83].

На рис. 1.1. зображено класифікацію банкрутства підприємства за різними ознаками.

Спостереження на різних рівнях управління за процесом виникнення та розвитком ймовірності банкрутства має здійснюватися за відповідною процедурою, яка починається з оцінки дійсної ситуації на підприємстві, та розглядом можливого сценарію розвитку процедури банкрутства (реальне внаслідок навмисних дій, яке може бути і фіктивним; умисне як наслідок необережних дій керівництва або як умисні дії щодо доведення до банкрутства, що схоже за намірами та результатами на навмисний вид банкрутства).

Розберемо докладніше види банкрутства, передбачені законодавством:

- реальне банкрутство, зумовлене нездатністю установи відновити свою фінансову спроможність через значні збитки відведення основної діяльності.

Критичне зниження кількісного показника власного капіталу, що прогресує збільшення кредиторської заборгованості не дозволяє вести нормальну, прибуткову, виробничо-господарську діяльність.

Рисунок 1.1. Класифікація видів банкрутства

Сануючим заходом може бути ініціація конкурсного провадження (ліквідація організації) або реорганізація.

- технічне банкрутство, характеризується певним станом неплатоспроможності організації, що було викликано істотним простроченням її кредиторської заборгованості, і підвищенням дебіторської заборгованості, затоварюванням випущеної продукцією, водночас сума активів організації перевищує обсяг її боргів.

- кримінальне банкрутство, пов'язане з неправомірними діями підприємства боржника.

Відповідно до КК України статтям 215 та 219 кримінальне банкрутство включає:

- «Навмисне банкрутство, тобто з корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості або на користь третіх осіб вчинення громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, які призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великоких матеріальних збитків державі або кредитору, – карається штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю терміном до трьох років.

- Добровільне банкрутство. У більшості випадків - це процес ініційований власником організації з метою реорганізації, створення нової організації або повного припинення існування чинної [13, с. 74].

Процес проведення процедури добровільного банкрутства може бути викликаний такими причинами:

- утворення нової компанії (або кількох компаній) з продовженням функціонування існуючої;

- поділ підприємства на дві і більше із припиненням діяльності початкової організації;

- приєднання кількох компаній до однієї, що утворює в результаті одне чинне підприємство з метою подальшої ліквідації компаній, що приєдналися;

- злиття кількох підприємств, при цьому утворюється зовсім нове підприємство;

- зміна організаційної форми підприємством.

Деякі визначення, що стосуються процедури банкрутства:

- «людський фактор», що передбачає під собою, засновників, учасників компанії, власників її майна, керівників та інші органи управління, а також трудовий колектив;

- «майновий чинник», виражений, майном, які у власності, оперативним управлінням підприємства чи господарським веденням, комплексом майнових прав - за різними ступенями.

Далі спробуємо розібратися у послідовності дій, процедури банкрутства, передбачених законодавством України, і то ким і коли вони можуть бути ініційовані.

Першою процедурою банкрутства є спостереження. Воно вводиться за заявою самого боржника або після визнання вимог кредиторів арбітражним судом.

Спостереженням - є процедура банкрутства, що включає: проведення аналізу фінансового стану боржника; формування реєстру вимог кредиторів; проведення перших зборів кредиторів. У цієї процедури є дві основні мети: першої – забезпечення безпеки майна боржника, а другий – прийняття рішення щодо боржника, призначеним арбітражним управляючим виходячи з проведеного ним аналізу фінансового становища.

Арбітражний керуючий – призначена арбітражним судом особа для проведення процедур банкрутства та здійснення інших повноважень, встановлених законодавством України.

Наступною процедурою банкрутства, є – фінансове оздоровлення підприємства, застосовується до боржника з метою відновлення його платоспроможності та погашення заборгованості відповідно до графіка погашення заборгованості.

Відповідно до Ткачова В. Н. «Процедура фінансового оздоровлення вводиться у тому випадку, якщо засновники або треті особи надають забезпечення (запорука, порука, банківська гарантія тощо) виконання боржником зобов'язань відповідно до терміну погашення заборгованості». [14, с. 256].

Максимальний термін проведення процедури фінансового оздоровлення становить два роки. Протягом яких боржник зобов'язаний підготувати звіт про виконання термінів виплат із заборгованості. З якого арбітражний суд приймає рішення: про припинення справи; про запровадження зовнішнього управління; про визнання боржника банкрутом та відкриття конкурсного провадження.

На третьому етапі залежно від ухваленого арбітражним судом рішення проводиться процедура зовнішнього управління чи конкурсного провадження.

Зовнішнє управління - це спроба відновлення задовільного фінансового стану підприємства, і подальшої передачі повноважень з управління, зовнішньому управляючому. Зовнішнє управління може бути

введено виходячи з рішення зборів кредиторів, терміном, що не перевищує дванадцяти місяців, з можливістю збільшення його ще шість місяців.

Зовнішній управляючий – особа, що призначається арбітражним судом щодо зовнішнього управління та інших повноважень, встановлених законом.

Ця особа згідно із законодавством України має всі повноваження, що дозволяють самостійно розпоряджатися майном підприємства, укладати від його імені мирову угоду, заявляти відмову від виконання договорів боржника та діє до моменту призначення нового керівника підприємства-боржника.

На цьому етапі замість зовнішнього управління, як було згадано раніше, може проводитися – процедура конкурсного виробництва.

Ця процедура здійснюється з метою пропорційного задоволення вимог кредиторів терміном до одного року з можливістю продовження ще на шість місяців, а іноді й більше. Проводиться лише після прийняття арбітражним судом рішення про визнання боржника банкрутом.

Конкурсний управляючий, діє до винесення ухвали арбітражного суду про завершення конкурсного провадження та ліквідації боржника [15, с. 376].

Відповідно до В. Н. Ткачова «У процесі ліквідації все майно боржника, що є на момент відкриття конкурсного виробництва та виявлене або придбане в його процесі, надалі становитиме «конкурсну масу», що підлягає обов'язковій оцінці для подальшого перепродажу, найчастіше на відкритих електронних торгах, організованих конкурсним керуючим.

Соціально-культурні об'єкти, життєво необхідні регіону, підлягають передачі відповідним муніципальним органам місцевого самоврядування.

У боржника може бути залишено лише один рахунок у банку, інші рахунки підлягають закриття» [16, с. 337].

Далі розглянемо ще одну процедуру банкрутства, яка може бути проведена на будь-якій стадії ведення справи арбітражним судом. Цією процедурою є – мирова угода.

Мирова угода всіх сторін може бути укладена на будь-якій стадії провадження справи про неспроможність боржника. Збори кредиторів може прийняти рішення про мирову угоду, внаслідок погашення боржником заборгованості або укладання з ним іншого договору. Це рішення приймається за умови одноголосної згоди всіх кредиторів. Рішення з боку боржника приймається або керівником боржника, або зовнішнім чи конкурсним керуючим [16, с. 437].

Визначити загальне поняття процедур банкрутства представляється можливим тільки при виділенні характерних ознак досліджуваних заходів. У свою чергу загальні характерні ознаки процедур банкрутства можливо виділити тільки шляхом аналізу існуючих видів даних процедур.

Банкрутство підприємства характеризується як загальна криза. Необхідністю визначення діагностики банкрутства є визначення стадії розвитку підприємства. Стадіями циклу розвитку підприємства є стадії: підйому, гальмування розвитку, кризи та пожвавлення (рис. 1.2.).

Стадії підйому підприємства характерні зростання кількісних та покращення якісних ознак функціонування підприємства. При порушенні стану рівноваги на даній стадії відбувається сприяння переходу підприємства у новий

рівноважний стан з вищими якісними параметрами або які мають короткостроковий характер.

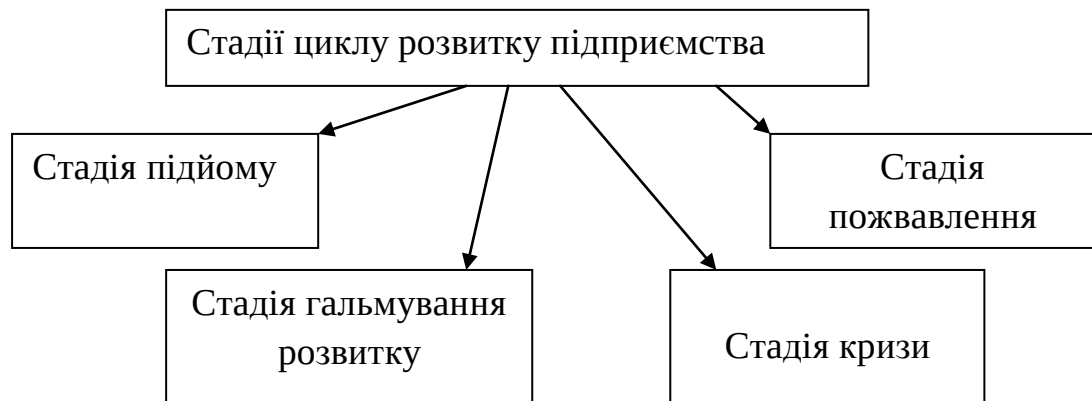

Рисунок 1.2. Стадії циклу розвитку підприємства

Стадії гальмування розвитку характерна відносна стабільність кількісних і якісних показників функціонування. Зазначимо, на цій стадії у підприємства зберігається досягнутий стан рівноваги або забезпечуються незначні, відновлювальні коливання.

Стадія кризи проявляється у зниженні кількісних та погіршенні якісних ознак функціонування підприємства. Це може призвести до порушення стану рівноваги, де підприємство не зможе самостійно відновитися.

Стадія поживавлення проявляється уповільненням падіння та поступовим зростанням показників діяльності підприємства, які розглядають як перший крок боротьби із кризовими явищами та виходом із кризового стану [17, с. 45-47].

Отже, діагностика ймовірності банкрутства підприємства визначається у співвідношення з факторами, видами та стадіями розвитку підприємства.

Починаючи з 1992 року основою законодавства у сфері банкрутства підприємств є Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Також цьому питанню присвячена глава 23 Господарського кодексу України. З 21.10.2019 року в Україні діє Кодекс України з процедур банкрутства (далі — КУЗПБ).

В Українському законодавстві є нормативні, законодавчі документи, якими регламентуються основні стадії розвитку кризових явищ на підприємстві та впровадження процедур банкрутства.

Під системою чинного законодавства про банкрутство слід розуміти сукупність джерел правового регулювання відносин платоспроможності та банкрутства, що є зовнішньою видимою формою вираження правових норм конкурсного права [18, с. 149]. Законодавчі документи, якими регламентуються в Україні процеси, пов'язані зі впровадженням процедури банкрутства на підприємстві наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2. Систематизація нормативних документів зі впровадження процедури банкрутства підприємств та організацій.

Нормативний документ	Джерело	Основний зміст
1	2	3
Закон України «Про банки й банківську діяльність»	Розділ I, V, VII	У Законі визначено структуру банківської системи, правові засади створення та діяльності банків, неплатоспроможність та ліквідації банків
Господарський кодекс України	Глава 23 «Визнання суб'єкта підприємницької діяльності банкрутом»	У главі містяться статті, які визначають: сутність неплатоспроможності і суб'єкту банкрутства (ст. 209); сутність кредиторів і форм їхньої організованості (ст. 210); напрями у запобіганні банкрутства суб'єктів господарювання (ст. 211); застосування процедур неплатоспроможного боржника (ст. 212); майно боржника, з якого здійснюється формування ліквідаційної маси (ст. 213); сутність і зміст державної політики у напрямі банкрутства (ст. 214); відповідальність при порушенні законів про банкрутство (ст. 215)
Цивільний кодекс України	Стаття 18	У статті передбачається ймовірність банкрутства підприємців при неспроможності у задоволенні вимог кредиторів

Продовження таблиці 1.2.

1	2	3
	Стаття 110	У статті визначається розмір недостатності активів для задоволення вимог кредиторів, що може бути підставою ліквідації підприємства та порядок визначення за Кодексом України з процедур банкрутства
Кодекс України з процедур банкрутства	Книга перша	У загальній частині визначаються терміни, законодавство у регулюванні провадження справ з питань банкрутства, державні органи з питань банкрутства та арбітражні керуючі, заходи запобігання банкрутства і санація боржника, судові процедури застосування до боржника
	Книга друга	Описано функції арбітражного керуючого
	Книга третя	Описано особливості провадження у справі банкрутства
	Прикінцеві положення	Прикінцеві та перехідні положення

Отже, сьогодні поняттю банкрутства підприємства приділено значну увагу в науковій літературі та нормативно-правових документах.

Далі розглянемо фактори, здатні привести підприємство до банкрутства.

Хорін, А. Н. передбачає поділити їх на внутрішні та зовнішні фактори.

«До внутрішніх факторів, що визначають розвиток підприємства та впливають на результати його господарської діяльності, відносять такі фактори як:

- стратегія підприємства;
- принципи діяльності підприємства;
- ресурси підприємства та їх використання;

- якість та рівень маркетингу»

«Зовнішні фактори, що сильно впливають на господарську діяльність підприємства:

- рівень прибутків населення;
- інфляція;
- політична стабільність;
- розвиток науки та техніки;
- виробництво товару та його конкурентоспроможність;
- наслідки загальнооекономічного спаду» [19, с. 278].

Також крім запропонованих Хоріним А. Н. факторів, можна виділити кількісні та якісні фактори Г.Б Юнга:

«Кількісними факторами неспроможності можуть бути:

- невелика величина показника відношення руху коштів до загальних зобов'язань;

- Висока величина показника відношення боргових зобов'язань до акціонерного капіталу та показника відношення боргових зобов'язань до загальної суми активів підприємства;

- незначний прибуток на інвестиції;

- невелика величина відношення нерозподіленого прибутку до загальної суми активів;

- низький рівень відношення оборотного капіталу до загальної суми активів, а також щодо продажу;

- нестабільний прибуток;

- зниження дивідендних платежів тощо.

У свою чергу, до якісних причин банкрутства можна віднести:

- недосвідченість керівництва підприємства;

- Наявність спаду в промисловості;

- нездатність погасити прострочені зобов'язання;

- Здійснення незаконних дій;

- Високий рівень комерційного ризику і т.д. »[20, з 218].

Зі сказаного вище можна зробити висновок, що до банкрутства організацію може призвести безліч причин, а саме банкрутство вже стало неминучим явищем ринкової економіки, яке при всебічній розробленості ставало інструментом оздоровлення підприємства та економіки в цілому.

1.2 Методики аналізу та оцінки ймовірності банкрутства підприємства

Все більше підприємств стикаються з кризами у своєму розвитку, що призводить до банкрутства багатьох з них. Застосування методів прогнозування та оцінки ймовірності банкрутства може допомогти при діагностиці поточного фінансового стану підприємства і своєчасному запобіганню настанню несприятливих наслідків. Не існує бездоганних методів прогнозування банкрутства, кожна методика має свої переваги і недоліки.

Метою оцінки банкрутства підприємства є прогнозування кризових ситуацій і ймовірності банкрутства, яке можливо за 1,5-2 роки до появи його очевидних ознак. Криза-діагностика господарюючих суб'єктів покликана створити основу для прийняття обґрунтованих і ефективних рішень в передкризовій, кризовій і після кризовій ситуаціях.

Для формування більш наочного уявлення про склад методів оцінки ймовірності банкрутства за цією ознакою представлено їх групи (рис.1.3.). З рисунку 2.1 бачимо, що відображені методи враховують значущість антикризової діагностики в управлінській практиці. Сукупно вони дозволяють скласти порівняльну характеристику та оцінку ймовірності кризового явища до моменту порушення справи про банкрутство. При цьому використовуються кількісні методи, що розраховуються до судового процесу. Кожне підприємство само визначає, якими із них користуватися. Якщо ж ймовірність банкрутства настала, то згідно законодавства використовують методи діагностики, які застосовуються в арбітражному процесі. Вони є регламентованими, а їхній зміст розкривається у відповідних нормативно-правових документах.

Отже, метою антикризової діагностики є своєчасне розпізнання кризових явищ і подальше забезпечення прийняття управлінських рішень, що сприяють зниженню впливу негативних процесів на підприємстві.

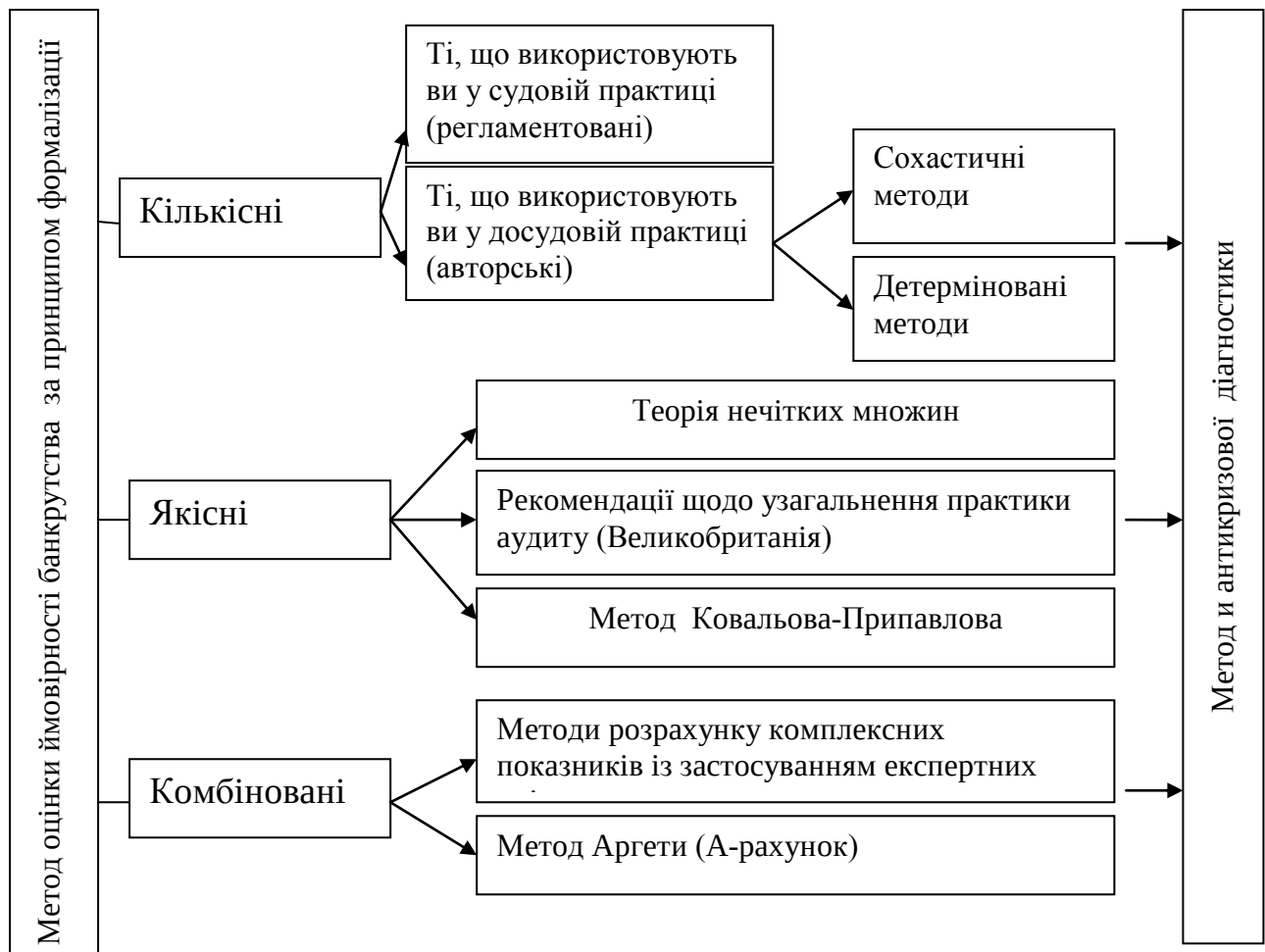

Рисунок 1.3. Класифікація методів діагностики кризового стану (за ознакою формалізації методичного підходу)

Одним із методів, що використовується в досудовій практиці щодо ймовірності настання банкрутства підприємства є попередження настання кризових явищ на підприємстві, що необхідно здійснювати на основі визначеного економічного механізму виникнення кризи. Процес розгортання кризи на підприємстві проходить у три стадії: кризове явище, локальна криза та системна криза.

Кризове явище на підприємстві характеризується сталим погіршенням окремих кількісних або якісних показників функціонування підприємства, які мають локальний негативний вплив на процес життєздатності підприємства.

Локальна криза може настати шляхом автономної сфери прояву, які виникають в окремій підсистемі підприємства. Сегментами локальних криз можуть стати:

- криза збуту, спричинена невідповідністю в обсязі і структурі продукції підприємства або обсязі і структурі попиту споживачів;
- криза діяльності, спричинена скороченням або захопленням конкурентами стратегічної зони господарювання, яка проявляється у можливостях виробничої системи або зміни в асортиментній та регіональній політиці;
- криза менеджменту, спричинена невідповідністю у стилі, формах і засобах управління на підприємстві існуючим статусом, стратегічними цілями господарювання;
- криза організації, спричинена невідповідністю організаційно-правової форми господарювання, власності, внутрішньої організаційної структури управління і обсягу діяльності підприємства, характеристиці ресурсного потенціалу;
- криза платоспроможності, спричинена невідповідністю грошових доходів і витрат підприємства і може призвести до неможливості фінансування діяльності і не покриття зовнішніх зобов'язань;
- фінансова криза, спричинена розбалансованістю фінансового механізму підприємства, неможливістю отримання необхідних фінансових ресурсів шляхом невідповідності між фінансовими характеристиками використання капіталу та вимог фінансового ринку і його суб'єктів.

Системна криза є критичною і виникає за наслідками сукупності кризових явищ та сфер їх прояву, наявність якої призводить до недотримання параметрів життєздатності (найбільш важливих характеристик внутрішнього стану підприємства), порушення життєздатного стану підприємства та як наслідок його економічної загибелі - примусової чи самостійного ліквідації.

Методики аналізу та оцінки ймовірності банкрутства організації, являють собою цілу систему фінансового аналізу, спрямовану на виявлення ознак погіршення фінансово-господарської діяльності підприємства.

В аналізі фінансового стану організації на підставі фінансової звітності наведений за певний період, проводиться розрахунок та оцінка комплексу ключових показників, які характеризують різні сторони її діяльності.

Дані показники відображають результати фінансово – господарської діяльності організації, оцінюють її конкурентоспроможність та діловий потенціал.

Суб'єктами фінансового аналізу є: керівництво, співробітники та власники організації; аналітичні організації; інвестори; кредитори; постачальників. Усі вони вивчають фінансовий аналіз виходячи із власних інтересів.

Економічною літературою виділяються два види користувачів інформації: внутрішні та зовнішні [21, с. 169].

У зовнішніх та внутрішніх користувачів інформації інтереси не завжди схожі.

До внутрішніх користувачів можна зарахувати: керівників; співробітників; та інші користувачі на основі отриманої інформації, приймають рішення для розвитку підприємства.

До зовнішніх користувачів можна віднести всі сторонні підприємства та організації, які на підставі тієї ж інформації приймають рішення про взаємини з цим підприємством, наприклад кредитори, інвестори та т.п

Для оцінки ймовірності банкрутства використовується безліч методів комплексного чи математичного аналізу:

При діагностиці фінансово-господарську діяльність організації доцільно використати коефіцієнтні показники для більш точного прогнозування її можливого банкрутства.

Наведемо формули до розрахунку даних показників:

1) Коефіцієнт абсолютної ліквідності:

$$Кал = \frac{ГК+КФВ}{КЗ} \quad (1)$$

де, ГК – грошові кошти;

КФВ – короткострокові фінансові вкладення;

КЗ – короткострокові зобов'язання.

Цей коефіцієнт характеризує здатність підприємства своєчасно погашати поточні зобов'язання за рахунок коштів, на розрахункових рахунках, і навіть короткострокових фінансових вливань.

2) Коефіцієнт швидкої ліквідності (термінової):

$$K_{шл} = \frac{ГК+КФВ+ДЗ}{КЗ} \quad (2)$$

де, ДЗ – дебіторська заборгованість.

Характеризує, даний коефіцієнт, здатність підприємства погашати поточні зобов'язання з допомогою оборотних активів.

3) Коефіцієнт маневреності власного капіталу:

$$K_{мвк} = \frac{ВОК}{ВК} \quad (3)$$

де, ВОК – власні оборотні кошти;

ВК – власний капітал.

Цей коефіцієнт показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто, частину, вкладену в оборотні кошти, найбільш маневрену частину активів.

4) Коефіцієнт автономії:

$$K_a = \frac{ВК}{СА} \quad (4)$$

де, ВК – власні кошти;

СА – сукупні активи.

5) Коефіцієнт покриття інвестицій:

$$K_{ni} = \frac{ВК+ПКд}{ОК} \quad (5)$$

де, ПКд - Довгострокові позикові кошти;

ОК - Основний капітал.

Відображає, яка частка власного капіталу та довгострокових активів у балансі об'єкта.

6) Коефіцієнт короткострокової заборгованості:

$$K_{кз} = \frac{ПКк}{ПКн+ПКд} \quad (6)$$

де, ПКк – короткострокові позикові кошти.

ПКд - довгострокові позикові кошти.

Цей коефіцієнт відображає частку короткострокових зобов'язань у структурі всіх зобов'язань підприємства. Використовується як додатковий коефіцієнт поряд із показником фінансової залежності в оцінці фінансового становища підприємства.

7) Коефіцієнт рентабельності активів:

$$K_{ра} = \frac{ЧП}{СА} \quad (7)$$

де, ЧП – чистий прибуток

СА – сума активів

Коефіцієнт рентабельності активів дозволяє визначити, скільки коштів припадає на одиницю активів, що є у підприємства. До банкрутства підприємства ведуть, як внутрішні чинники, пов'язані з неефективним веденням фінансової, операційної та інвестиційної діяльності, так і зовнішні, такі як, нестабільність та недосконалість законодавчої бази і податкової системи, а також характерний для української економіки досить високий рівень інфляції

На фінансове становище Українських компаній у даний час впливають переважно зовнішні фактори, тому для ведення прибуткової діяльності їм необхідно вміти адаптуватись під постійні зміни цих факторів.

Відповідно до методичного посібника Кареліної С. А. «Неспроможність організації є предметом державного регулювання та здійснюється на підставі Закону «Про неспроможність (банкрутство)» [22,с.231].

У цьому законі сформульовано систему заходів для відновлення платоспроможності має позитивне значення як боржника і для його кредиторів та для держави в цілому.

У процесі діагностики фінансово-господарської діяльності неспроможних підприємств, деякі коефіцієнти знаходяться в межах норми, коли інші значно перевищують нормативні значення.

Кован, С. Є. у своїх роботах дійшов такого висновку. «Слідє враховувати різноманітність фінансових процесів, які не завжди вдається висловити в коефіцієнтах платоспроможності, через відмінність їх рівня від нормативних оцінок і складності, що виникають у зв'язку з цим, при загальній оцінці стану підприємства, та виробляти інтегральну та комплексну оцінку фінансового становища підприємства з урахуванням одного критерію. В якості такого критерія використовується ймовірність банкрутства підприємства».[23 с.128]

Підходячи до вивчення математичних моделей прогнозування ймовірності банкрутства, не можна не згадати про таких зарубіжних авторів як Е. Альтман та Ү. Бівер.

Вперше дослідження фінансових коефіцієнтів для прогнозування фінансової кризи діяльності компаній проводились у США ще на початку 30-х. Насамперед у них просунулися вчені Е. Альтман та Ү. Бівер. Їх методики прогнозування ймовірності банкрутства отримали найбільше широке застосування.

Двофакторна математична модель Альтмана є однією з найпростіших методик прогнозування банкрутства, у побудові якої враховується лише два показники:

- Коефіцієнт поточної ліквідності
- Коефіцієнт залежності.

Дана модель для США виглядає так:

$$X = -0,3877 + K_{\text{п}} - 1,0736 + 0,0579K_{\text{з}} \quad (8)$$

де $K_{\text{п}}$ - коефіцієнт поточної ліквідності (ставлення оборотних активів до короткострокових зобов'язань);

$K_{\text{з}}$ - коефіцієнт залежності (ставлення позикових коштів до результату балансу).

Якщо $X > 0,3$, то можливість банкрутства велика.

Якщо $-0,3 < X < 0,3$, то можливість банкрутства середня.

Якщо $X < -0,3$, то ймовірність банкрутства мала.

Якщо $X = 0$, то можливість банкрутства дорівнює 0,5.

Простота розрахунків є як перевагою - швидкістю розрахунків, і недоліком цієї моделі. Результати можуть мати занадто велике відхилення від реальності. При адаптації даної моделі до українських умов, М.А. Федотової був зроблений висновок, що необхідно додати до цієї моделі показник рентабельності активів

П'ятифакторна математична модель Е. Альтмана є більш придатною для використання в умовах ринкової економіки. «Z-рахунок» Е. Альтмана часто використовується у практиці зарубіжних фінансових компаній, вона застосовується для компаній з акціями, що торгуються на ринку. У ній використовується 5 відносин (4 - до активів і 1 - до пасивів).

Е. Альтман для побудови своєї математичної моделі провів дослідження, що включає 66 організацій з незадовільною структурою балансу, 33 з яких змогли відновити платоспроможність та ще 33 було оголошено банкрутами. На підставі цих досліджень він виділив 22 аналітичні коефіцієнти, які могли викликати причину банкрутства та з цих показників відібрав п'ять найбільш значущих.

У загальному вигляді індекс платоспроможності (Z-рахунок) має вигляд:

$$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + X_5, \quad (9)$$

де X_1 - частка оборотних коштів в активах, тобто відношення поточних активів до загальної суми активів.

X_2 – рентабельність активів, з урахуванням нерозподіленого прибутку минулих років.

X_3 - рентабельність активів, обчислена з балансового прибутку;

X_4 - коефіцієнт покриття за ринковою вартістю власного капіталу,

X_5 -. відношення виручки від до загальної сумі активів. Залежно від Z прогнозується можливість банкрутства [24]:

до 1,8 – дуже висока, від 1,81

до 2,7 - висока,

від 2,8 до 2,9 - можлива,

більше 3,0 – дуже низька.

Точність прогнозування цієї моделі у перспективі на один рік 95%, на два роки - до 83%, що може вважатися явною перевагою цієї моделі. З недоліків

можна відзначити лише те, можливість її застосування поширюється лише на великі організації, що розміщують свої акції на біржі.

Далі розглянемо методику Вільяма Бівера. Їм як визначальних, було запропоновано інші аналітичні показники. Які він не становив регресійне багатофакторне рівняння, а систематизував і співвідніс залежно від значення до 3-х груп ризику. Система показників Бівера, стосовно української звітності наведено у таблиці 1.3 [25].

Таблиця 1.3 – Система показників Бівера

Найменування показника	Розрахунок	Значення показника		
1	2	3		
1 Коефіцієнт Бівера	$\frac{ЧП + А}{ПК}$ ЧП – чистий прибуток; А – амортизація; ПК – позиковий капітал.	Група I (нормальне фінансове становище)	Група II (Середнє (Нестійке фінансове становище)	Група III (кризове фінансове становище)
		Более 0,35	Від 0,17 до 0,3	Від 0,16 до - 0,15
2 Коефіцієнт поточної ліквідності	$\frac{ОА}{ПО}$ ОА – оборотні активи; ПО- поточні зобов'язання	Більше 2	Від 1 до 2	Менш 1
3. Економічна рентабельність	$\frac{ЧП}{Б}$ ЧП – чистий прибуток; Б - результат балансу	Більше 6	Від 2 до 5	Від 1 до - 22
4. Фінансовий леверидж (важіль)	$\frac{ПК}{Б}$ ПК – позиковий капітал. Б - результат балансу	Менш 35	Від 40 до 60	80 і більше

1	2	3		
5. Коефіцієнт покриття оборотних активів власними оборотними засобами.	$\frac{BK - HA}{OA}$ BK – власний капітал; HA – необоротні активи. (або негативне значення) OA – оборотні активи	0,4 і більше	Від 0,1 до 0,3	Менш 0,1

Представлені У. Бівером групи ризику розраховані на підставі нормативних показників трьох станів підприємства:

- 1) Підприємства із благополучним фінансовим станом;
- 2) Підприємства які стали банкрутами протягом 5 років;
- 3) Підприємства збанкрутували протягом року.

Перевагами моделі можна назвати звуження термінів ймовірності настання банкрутства. Недоліком є складність інтерпретації підсумкового значення у зв'язку з відсутністю результуючого показника.

Також слід виділити модель прогнозування ймовірності банкрутства британського автора Р. Лиса.

У моделі Р. Лиса. Враховуються такі факторні ознаки як:

- Ліквідність;
- Рентабельність;
- фінансова незалежність.

Формула регресійного багатофакторного рівняння Р. Лиса виглядає наступним чином:

$$0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4, \quad (10)$$

де X_1 – оборотний капітал / сума активів;

X_2 – прибуток від реалізації / сума активів;

X_3 – нерозподілений прибуток/сума активів;

X_4 – власний капітал/позиковий капітал.

Показники розраховуються на підставі "Бухгалтерського балансу" (форма № 1) та «Звіту про прибутки та збитки» (форма № 2).

Інтерпретація результатів:

$< 0,037$ – ймовірність банкрутства висока;

$> 0,037$ – ймовірність банкрутства мала.

Далі розглянемо ще одну модель британського автора Річарда Таффлера. Загалом за змістовністю та набором факторів-ознак модель ближче до українських реалій, ніж модель Р. Лиса і має вигляд [25]:

$$0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4, \quad (11)$$

де X_1 – прибуток від реалізації / короткострокові зобов'язання;

X_2 – оборотні активи / сума зобов'язань;

X_3 – короткострокові зобов'язання / сума активів;

X_4 – виручка від реалізації / сума активів.

Інтерпретація результатів:

$> 0,3$ - мала ймовірність банкрутства;

$< 0,2$ - висока ймовірність банкрутства.

Далі будуть розглянуті українські методики прогнозування неспроможності.

З 21 жовтня 2019 року почав новий Кодекс України з процедур банкрутства. Відповідно до цього методичного стану «оцінка незадовільної структури балансу проводилася на основі чотирьох коефіцієнтів: коефіцієнта поточної ліквідності, коефіцієнта забезпеченості власними коштами, коефіцієнта втрати платоспроможності та коефіцієнта відновлення платоспроможності».

«Якщо перші два з цих показників відповідають нормативним значенням (як мінімум 2 та 0,1 відповідно), то на основі динаміки коефіцієнта поточної ліквідності розраховується третій показник - коефіцієнт втрати платоспроможності (Квп), який оцінює, чи зможе підприємство у найближчі три місяці виконати свої зобов'язання перед кредиторами»:

$$Квп = \frac{КПЛк + 6T \cdot (КПЛк - КПЛп)}{КПЛнорм} \quad (12)$$

де 3 – термін виконання зобов'язань перед кредиторами – 3 місяці;

T – звітний період у місяцях;

$KПЛк$ - фактичне значення коефіцієнта поточної ліквідності в кінці звітного періоду;

$KПЛп$ - значення коефіцієнта поточної ліквідності на початку звітного періоду;

$KПЛнорм$ - нормативне значення коефіцієнта поточної ліквідності.

Якщо $K_{вп} < 1$, то найближчі 3 місяці платоспроможність втратиться, а якщо $K_{вп} > 1$, то протягом 3 місяців організація буде платоспроможною.

Якщо ж структура балансу за першими двома наведеними показниками визнається незадовільною, то розраховується коефіцієнт відновлення платоспроможності ($K_{вп}$) за період, що дорівнює шести місяців:

$$K_{вп} = \frac{KПЛк + 6T \cdot (KПЛк - KПЛп)}{KПЛнорм} \quad (13)$$

Якщо $K_{ВП} < 1$, то організація за 6 місяців не відновить платоспроможність, а якщо $K_{ВП} > 1$, то організація протягом 6 місяців відновить платоспроможність.

Наступна методика розроблена Зайцевою О.П. – є однією з перших вітчизняних моделей прогнозування банкрутства, що з'явилися в 90-ті роки 20 століття. Модель О.П. Зайцевий має вигляд:

$$K = 0,25X_1 + 0,1X_2 + 0,2X_3 + 0,24X_4 + 0,1X_5 + 0,1X_6 \quad (14)$$

де: X_1 $K_{зп}$ - коефіцієнт збитковості підприємства, характеризується ставленням чистих збитків до власного капіталу;

X_2 – $K_з$ – коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості;

X_3 – $K_с$ – показник співвідношення короткострокових зобов'язань та найбільш ліквідних активів цей коефіцієнт є зворотною величиною показника абсолютної ліквідності;

X_4 – $K_{зр}$ – збитковість реалізації продукції, що характеризується ставленням чистого збитку обсягу реалізації цієї продукції;

X_5 – $K_{ФЛ}$ – коефіцієнт фінансового левериджу (фінансового ризику) відношення позикового капіталу (довгострокові та короткострокові зобов'язання) к власним джерелам фінансування;

X_6 – $K_{зав}$ – коефіцієнт завантаження активів як величина, обернена коефіцієнту оборотності активів - відношення загальної величини активів підприємства (валюти балансу) до виторгу.

Для встановлення факту ймовірності банкрутства слід порівняти фактичне значення $K_{факт}$ із нормативним значенням (K_n), яке розраховується за такою формулою:

$$K_n = 0,25 \cdot 0 + 0,1 \cdot 1 + 0,2 \cdot 7 + 0,25 \cdot 0 + 0,1 \cdot 0,7 + 0,1 \cdot X_{6 \text{ попереднього року}} \quad (15)$$

Якщо фактичний коефіцієнт більший за нормативний $K_{факт} > K_n$, то вкрай висока ймовірність настання банкрутства підприємства, а якщо менше - ймовірність банкрутства незначна.

Ще одна вітчизняна модель прогнозування банкрутства підприємства Белікова-Давидової. Вона була розроблена в 1998 році в Іркутської державної економічної академії Беліковим А. Ю. під керівництвом Давидової Г. В. Надалі її стали називати методикою Белікова-Давидової або найчастіше просто модель ІГЕА.

Ця модель була побудована на вибірці торгових підприємств, які стали банкрутами та залишилися фінансово стійкими.

Регресійна формула моделі виглядає так:

$$8,38K_1 + K_2 + 0,54K_3 + 0,63K_4 \quad (16)$$

де K_1 – відношення оборотного капіталу до активів;

K_2 - відношення чистого прибутку до власного капіталу;

K_3 - ставлення виручки від до активам;

K_4 – відношення чистого прибутку до інтегральних витрат.

Питома вага коефіцієнта K_1 моделі Белікова-Давидової була запозичена з моделі Е. Альтмана, а коефіцієнта K_3 аналогічний моделі банкрутства Таффлера. Інші фінансові коефіцієнти раніше не використовувалися іншими авторами. Велике значення у визначенні банкрутства підприємства за моделлю Белікова-Давидової має коефіцієнт мобільності майна (K_1) йому було виділено найбільшу питому вагу порівняно з рештою.

Критерії оцінки залежить від підсумкового значення показника «R»:

$R < 0$ - максимальна ймовірність банкрутства (90-100%);

$< R < 0,18$ - висока ймовірність банкрутства (60-80%);

$0,18 < R < 0,32$ - середня ймовірність банкрутства (35-50%);

$0,32 < R < 0,42$ - низька ймовірність банкрутства (15-20%);

$R > 0,42$ – мінімальна ймовірність банкрутства (до 10%).

Розглянувши всі моделі прогнозування настання стану банкрутства, можна зробити висновок, що всі вони ґрунтуються на порівнянні підсумкового комплексного показника який враховує питому вагу основних показників фінансової стійкості, з критичним результатом цього показника підприємств банкрутів.

Проте всі вони мають ряд своїх переваг і недоліків умовах неоднорідності фінансового стану досліджуваних компаній можуть давати значні відхилення у висновках.

З вище сказаного випливає, що жодна з розглянутих методик не може використовуватися як універсальна.

1.3 Світовий досвід з оцінки стану банкрутства підприємств

Фінансова безпека підприємств та недопущення до їхнього банкрутства вимагає пошуку шляхів його запобігання. Необхідністю постає пошук найкращих практик щодо запобігання банкрутства підприємства у різних країнах. Тому, важливим для дослідження є вивчення світового досвіду з оцінки стану банкрутства підприємства.

Першим кроком оцінки було вивчення державної підтримки щодо запобігання банкрутству підприємств у різних країнах світу. Так, в США напрями запобігання банкрутства підприємств регулюються через політику зайнятості. Державна політика направлена на: збільшення робочих місць для молоді та розробку низки структурних регіональних програм. Наприклад, у Зводі законів США написано, що уряд повинен здійснювати ефективні заходи, що

передбачатимуть розробку програм зниження високого рівня безробіття та безробіття окремих груп працівників. Передбачено напрями посилення ролі експорту, покращення міжнародної конкурентоспроможності різних груп товарів, автомобілебудування [26, с. 44].

Важливим аспектом державного управління в США є антикризові заходи направлені на подолання ймовірності банкрутства підприємств і державною створено Президентську раду з удосконалення управління. Пріоритетні напрями діяльності ради відображено на рис. 1.4.

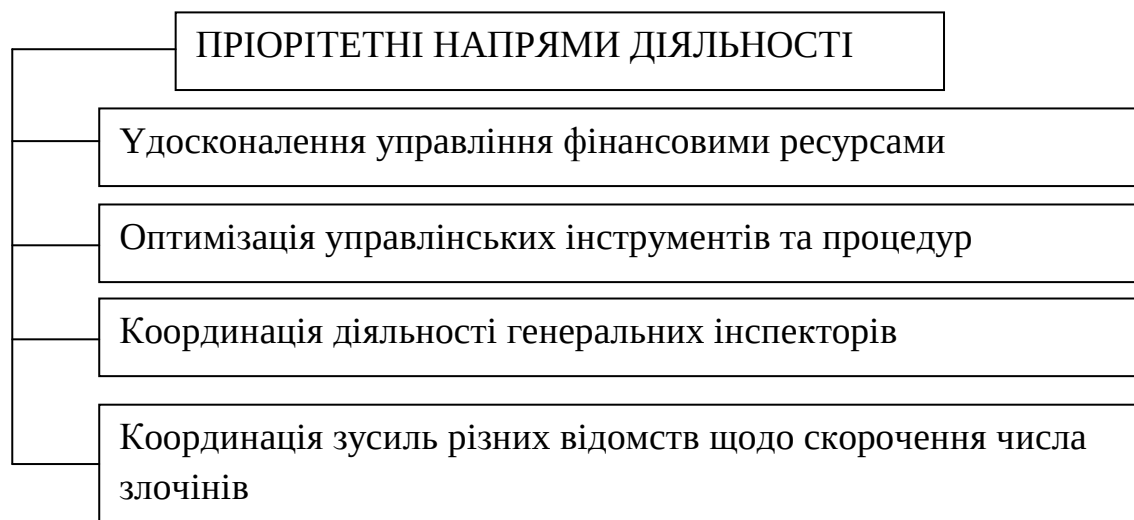

Рисунок 1.4 Пріоритетні напрями діяльності Президентської ради з удосконалення управління США

Ефективним напрямом протидії банкрутству є державна політика Японії. Так, у період економічної нестабільності держава починає втручатися в економіку. У такий період господарські труднощі малого і великого бізнесу долаються за активним втручанням держави шляхом фіскальної та кредитно-фінансової політики та прямого адміністративного впливу. У Японії здійснюють приватизацію неефективних державних підприємств і при підтримці держави передають приватному сектору. Їх модернізують, оптимізують структуру, управління та бази унікальних ресурсів японської економіки, а саме заощадженням населення і підприємств.

У Німеччині інститут банкрутства націлений на соціальний аспект і жорстко регламентує збереження робочих місць. Законодавство передбачає

запровадження процедури банкрутства тільки для тих підприємств і організацій, які дійсно є неплатоспроможними довгий час.

Відмінною особливістю законодавства про банкрутство в Німеччині є те, що там не передбачена процедура ліцензування конкурсних керуючих, до них не пред'являються ніякі спеціальні юридичні вимоги. Конкурсний керуючий повинен відповідати тільки вимогам належної кваліфікації і бути незалежним по відношенню до боржника і кредиторів. У Німеччині відповідальність за реалізовані дії фахівців покладено на професійні організації, а саме: Палату юристів, Палату дипломованих бухгалтерів вищої кваліфікації, до складу яких в обов'язковому порядку входять всі юристи і кваліфіковані бухгалтери [27].

Досвід Італії у галузі банкрутства підприємств показує, що законодавством встановлено здійснення контрольованого управління підприємством. Воно встановлюється державою у випадку тимчасових фінансових труднощів, неспроможності забезпечення реалізації власних фінансових зобов'язань, які спрямовані на подолання тимчасової кризи. У період контрольованого управління підприємство має право на відстрочку платежів терміном до двох років зі збереженням права власника підприємства управляти майном і роботою підприємства з умовою постійного контролю судових органів. Припинення контрольованого управління здійснюється при виході підприємства з кризи або при поновленні процедури банкрутства. Тобто, особливістю політики у галузі банкрутства підприємств Італії є цілеспрямоване втручання держави у процес банкрутства підприємства. Це здійснюється для нівелювання соціальних негараздів у суспільстві [28].

У Франції ініціатором справи про банкрутство є комерційний суд, що є особливістю їхнього законодавства про банкрутство. У випадку судового розгляду справи про неспроможність на підприємствах починають реабілітаційний процес. Тут оцінюється динамічний розвиток підприємства у минулому, встановлюють основні проблеми, визначають період входу підприємства «у стадію несплати боргу» та «період підозрілості». Державою передбачено період спостереження від 15 до 30 днів, протягом яких оцінюють

підприємство і визначають можливість реорганізації або ліквідації. По закінченню періоду спостереження складається заключний звіт і попередній можливий результат. На наступному етапі тривалістю від 2 до 6 місяців розробляють план виходу з банкрутства або передачі в оренду. Протягом цього періоду треті особи можуть подати заявки на покупку підприємства, що відображають у плані санації [29].

Ефективним є досвід у сфері банкрутства підприємств у Польщі. У них на державному рівні передбачено три варіанти санаційних заходів: у межах цільових настанов економічних реформ в об'єднанні та укрупненні підприємств за поданням Ради трудового колективу або Міністерства фінансів; у напрямі підвищення якості і ефективності управління підприємства з переданням управління фінансовоекономічною діяльністю фізичних або юридичних осіб більше ніж на два роки; у напрямі підвищення якості і ефективності управління підприємства із застосуванням випадку збитковості підприємства. Паралельно цим варіантам передбаченими державою підприємствам дозволяється самостійне здійснення оздоровчих заходів, які спрямовують на: зменшення собівартості продукції; скорочення виробничого персоналу; ліквідації соціальної інфраструктури; ліквідації не рентабельних виробничих потужностей тощо [30].

Досвід Росії щодо сфери банкрутства підприємств показує неспроможність використовувати стандарти методики антикризового управління у зв'язку із проявом ознак перехідного періоду. У Росії запропоновано на підприємствах впроваджувати стратегію антикризового розвитку, яка передбачає розробку програми із невідкладних заходів щодо відновлення керованості підприємством та програми фінансово-економічного оздоровлення і забезпечення сталого розвитку. Тобто, ними застосовується комбінований підхід, що здатен згладжувати негативні тенденції і забезпечити контроль витрат виробництва та сформувати тенденції сталого розвитку підприємства шляхом підтримки стабільних обсягів виробництва та реалізації.

Особливістю у сфері банкрутства підприємств Великобританії є створена Служба неспроможності, яка підпорядковується Міністерству торгівлі і промисловості. Її функції полягають у наступному:

- ліцензуванні фахівців банкрутства підприємств та контролю за процесом їхньої видачі і діяльності арбітражних і конкурсних керуючих;
- здійсненні функцій конкурсного керуючого при нестачі активів, які піддаються процедурі банкрутства підприємства при оплаті послуг конкурсного керуючого з числа незалежних експертів;
- виявленні ймовірних причин банкрутства боржника та понесених ним збитків;
- перевірки документів будь-якого підприємства при надходженні скарг клієнтів, партнерів або громадськості;
- приписі для неспроможних підприємств у проходженні аудиторської перевірки і призначенні аудиторів за рахунок підприємства;
- ліквідації будь-якого підприємства, якщо Служба неспроможності прийшла до висновку, що воно відповідає інтересам суспільства;
- порушенні в суді справи про судове переслідування боржників [31].

Комітетом Великобританії з практики аудиту рекомендовано використовувати дві групи критичних показників для оцінки ймовірності банкрутства підприємства. Дві групи показників відображені у табл. 1.4.

Таблиця 1.4. Групи критичних показників ймовірності банкрутства підприємства рекомендованих Комітетом Великобританії з практики аудиту (складено автором за даними [32])

1 група показників	2 група показників
1	2
- повторюваність втрати від основної виробничої діяльності; - перевищення критичного рівня простроченої кредиторської заборгованості; - надмірне використання короткострокових позикових коштів для фінансування довгострокових	- звільнення ключових співробітників в апараті управління; - зупинка та порушення ритмічності виробничотехнологічного процесу; - недостатність ступеню диверсифікації діяльності; - впевненість щодо прогнозу успішності і прибутковості в новому проекті;

зобов'язань; - низькі значення показників ліквідності; - постійна нестача обігових активів; - збільшення частки позикових коштів до небезпечних меж; - невірна інвестиційна політика; - перевищений розмір позикових ресурсів у порівнянні з лімітами; - постійне невиконання зобов'язань перед інвесторами і кредиторами; - висока частка простроченої дебіторської заборгованості; - негативні стосунки із банківськими установами; - не вигідні умови у використанні нових джерел фінансових ресурсів; - використання устаткування з простроченим терміном експлуатації; - потенційні втрати довгострокових контрактів; - несприятливі зміни портфелю замовлень	- робота у судовому процесі із непередбаченим результатом; - втрата ключових контрагентів; - відсутнє оновлення технологій підприємства; - неефективні довгострокові угоди; - політичний ризик, який пов'язано з підприємством
--	--

У табл. 1.4 до першої групи показників належать критерії і показники, що характеризують негативну динаміку зміни, яка свідчить про можливі фінансові труднощі у майбутньому та можливе банкрутство. До другої групи показників віднесені показники, що не дають можливості розглядати поточний фінансовий стан як критичний. Але, вони можуть вказувати на різке погіршення ситуації в майбутньому.

До переваг цих рекомендацій належать системність, комплексний підхід, розуміння фінансового стану підприємства, можливість використати у будь-якій галузі. Недоліками є більш високий ступінь прийняття рішення в умовах багатокритеріальних завдань, суб'єктивність прогностичного рішення незалежно від числа критеріїв, інформативний характер розрахунку значень критеріїв [33].

У Чехії для виходу із кризи підприємств використовувалися програми приватизації. Така приватизація здійснювалася за такими етапами: санація, експертна оцінка, продаж. У країні застосовується мала і велика приватизація.

Велика приватизація застосовується для державних промислових підприємств, а мала – для роздрібної торгівлі, громадського харчування та інших підприємств сфери послуг. До участі в приватизації допускаються іноземці, яких приваблює чеський невисокий ризик та високий рівень кваліфікації робочої сили.

Підсумовуючи все вищевикладене варто зазначити, що національна економіка певної країни безпосередньо впливає на розвиток інституту банкрутства та його цільову направленість. Для перейняття ефективних практик світового досвіду в галузі банкрутства підприємств українській економіці необхідно сформувати стабільне ринкове і соціально-економічне середовище, тоді банкрутство підприємств сприйматимуть як ефективно діючий механізм ринкової економіки для відсторонення з ринку слабких контрагентів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

При визначенні поняття та класифікації банкрутства підприємства з'ясовано, що єдиного підходу до трактування сутності поняття «банкрутство» у науковій літературі не існує. Кожен автор його трактує виходячи із об'єкта свого дослідження. Але, у загальному більшість із них використовують поняття неплатоспроможність та непогашення зобов'язань. Класифікують поняття банкрутства підприємства за такими ознаками як: ініціатор банкрутства, залежно від стану активів, залежно від дій певних осіб, залежно від результату, кримінальною ознакою, умисністю. Загальними видами банкрутства підприємства є реальне, технічне, навмисне, фіктивне.

Дослідження законодавства у галузі банкрутства підприємств дозволило оцінити прийнятий у 2019 році Кодекс України з процедур банкрутства, що показало значне полегшення та зменшення терміну розгляду справ про банкрутство.

Розгляд основних етапів розвитку наукової думки щодо банкрутства підприємств дозволив визначити важливість їхнього розвитку. Вперше прогнозування ймовірності настання банкрутства підприємства було запропоновано Е. Альтманом у 1968 році. Він був як основоположник теорії з моделювання оцінки ймовірності настання банкрутства підприємства. Далі науковці із різних країн удосконалювали його модель виходячи із факторів впливу і показників, які найбільше впливають на підприємства їхніх країн.

Дослідження методичних підходів до оцінки стану банкрутства підприємств дозволило класифікувати методи діагностики кризового стану з трьох позицій: кількісних, якісних, комбінованих. Кожен із методів використовується залежно від видів кризових явищ (локальні, системні). Такі явища можна виявити на базі моделі оцінки життєздатного стану. Переважна більшість методів базується на оцінці фінансової стійкості та фінансової рівноваги.

Оцінка світового досвіду з оцінки стану банкрутства підприємств дозволили виділити пріоритетні напрямки діяльності з управління діяльністю підприємства у

кризових умовах. Також, вивчено досвід Італії, Франції, Німеччини, Японії, Польщі, Великобританії, Чехії, Росії. Варто зазначити, що національна економіка певної країни безпосередньо впливає на розвиток інституту банкрутства та його цільову направленість. Для перейняття ефективних практик світового досвіду в галузі банкрутства підприємств українській економіці необхідно сформувати стабільне ринкове і соціально-економічне середовище, тоді банкрутство підприємств сприйматимуть як ефективно діючий механізм ринкової економіки для відсторонення з ринку слабких контрагентів.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА АВТОМОБІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ПРИКЛАДІ ПАТ «ЗАЗ»

2.1 Загальна характеристика фінансово-господарської діяльності ПАТ «ЗАЗ»

ПАТ "Запорізький автомобілебудівний завод" (ЗАЗ) – український виробник легкових автомобілів, а також фургонів та автобусів. Основне виробництво зосереджено у місті Запоріжжі. Входить до групи компаній УкрАвто.

Офіційна адреса компанії: 69600, м. Запоріжжя, пр. Соборний, 8

Окрім головного заводу, до складу ЗАЗ входять госпрозрахункові підприємства, що спеціалізуються на окремих видах робіт. Це ХРП "АвтоЗАЗ-Мотор" у Мелітополі, "Іллічівський завод автоагрегатів" на Одещині та "Іскра" в місті Роді.

Запорізький автомобілебудівний завод, відомий у СРСР виробництвом бюджетних малолітражок "Запорожець", був заснований у 1963 році. Підприємство має повний цикл виробництва легкових автомобілів, який включає штампування, зварювання, фарбування, обладнання кузова та складання автомобіля. На базі запорізького автозаводу випускалася широка гама легкових автомобілів класів В, С, D, Е, S, М - від вітчизняних "Таврії" та "Сенсу" до іменитих "Опеля", "Шевроле" та "Мерседеса". У березні 2003 року корпорація "УкрАвто", яка контролює це автопідприємство, і ЗАТ "ЗАЗ" підписали договір про співпрацю з компанією "Adam Opel AG". У рамках проекту ЗАЗ розпочав складання автомобілів марки "Опель" моделей "Вектра", "Астра", "Корса" з машинокомплектів, що ввозяться в Україну[34].

ЗАЗ також займається збутом автомобілів, запчастин та комплектуючих на внутрішньому та зовнішньому ринках; організує будівництво та реконструкцію центрів технічного обслуговування легкових авто; розробляє нову автомобільну техніку та технологічне оснащення для її виробництва; проводить випробування транспортних засобів, запасних частин на відповідність технічним вимогам та нормам. Потужності розташованого у Запоріжжі головного заводу ЗАТ "ЗАЗ"

розраховані на випуск понад 150 тис. авто на рік. У січні-квітні 2007-го на ЗАЗі було вироблено 76 838 автомобілів. У тому числі 1014 автомобілів "Таврія", 1463 - "Таврія-Пікап", 4938 - "Славута", 7962 - "Сенс", 17565 - "Ланос Т-150", 1945 - "Опель-СКД", 598 - Астра-Н", 4945 – "ВАЗ-2107", 993 – "ВАЗ-21093", 5157 – "ВАЗ-21099", а також 30258 авто інших марок.

13 березня 2012 року розпочався продаж нової моделі ZAZ Vida в Україні. 23 листопада 2012 року завод припинив виробництво до 6 лютого 2013 року.

У жовтні 2013 року ЗАЗ став одним із трьох підприємств України з прийому та розбирання транспортних засобів відповідно до програми утилізації автомашин.

У липні 2014 року завод випустив лише вісім автомашин. 18 липня 2014 року адміністрація заводу прийняла рішення про скорочення 2,1 тисячі працівників. У серпні 2014 року завод перейшов на триденний робочий тиждень. Наприкінці 2014 року завод фактично зупинив випуск автомобілів, виробляючи лише запчастини.

Порівняно з 2014 роком, у 2015 році продаж ЗАЗу скоротився з 7 463 до 2 893 авто, а частка ринку — з 8 до 6,23%. У 2015 році автозавод випустив 3937 одиниць автотранспорту (на 71% менше, ніж у 2014 році). Підприємство порівняно з попереднім роком скоротило випуск легкових автомобілів на 71% - до 3624 од. У січні 2016 року завод зупинився і перейшов на випуск машинокомплектів для General Motors у Єгипті, де випускають 20 тис. автомобілів Lanos на рік. На заводі працює трохи більше 1 тисячі людей. У травні 2016 року ЗАЗ презентував концепт Slavuta Nova, який був розроблений спільно з Chery Automobile, проте говорити про серійне виробництво не доводиться.

Станом на кінець 2016 року після тривалого простою відновлено виробництво автомобілів та автобусів. У грудні 2016 року на Запорізькому автозаводі розпочався серійний випуск легкового фургона ZAZ Vida Cargo.

29 листопада 2017 року виробництво ZAZ Lanos було припинено.

За 10 місяців 2018 року завод випустив лише 118 автотранспортних засобів, у тому числі 85 комерційних авто та 33 автобуси. У 2018 році підприємство не

випустило жодної легкової машини, але продовжувало виготовляти кузовні деталі.

6 грудня 2018 року розпочато процедуру банкрутства заводу.

У травні 2019 року майно ЗАЗу виставлено на торги, розпродаж майна здійснює Українська Центральна універсальна товарна біржа.

У березні 2020 року завод розпочав пробне виробництво автомобілів марки LADA: седана Vesta, кросовера XRAY та універсалу Largus. Машини почали постачати дилерам. Про серійний випуск поки що не йдеться.

У вересні 2020 року ЗАЗ розпочав складання автомобілів Groupe Renault для України[34].

Для проведення експрес аналізу ймовірності банкрутства підприємства ПАТ «ЗАЗ» необхідно здійснити такі етапи:

- 1) складання плану аналітичної роботи;
- 2) підбір аналітичних та синтетичних показників, за допомогою якого характеризуватиметься об'єкт аналізу;
- 3) збирання та підготовка необхідної для аналізу інформації, перевірка її точності, приведення її у порівнянний вигляд;
- 4) порівняння фактичних результатів діяльності за минулі роки та показників плану звітного року;
- 5) проведення аналізу, з використанням методологічних моделей, а також встановлення факторів та їх впливу на результати діяльності;

Проведемо аналіз майна організації та джерел його формування на підставі бухгалтерської звітності ПАТ «ЗАЗ» за 2018-2020 рр. зведеної до агрегованого балансу (табл.2.1 Додаток А).

За даними табл. 2.1 можна зробити такі висновки:

Загальна вартість майна за період, що розглядається, зменшилася на 6833 мільйонів грн., зниження у 2019 р. на 7648 мільйонів грн. або на 4,5%, а у 2020 р. збільшення на 815 мільйонів грн. або на 0,5%

Вартість майна у 2019 році зменшилася через зниження вартості оборотних активів на 9710 мільйонів грн або на 19,5%. за рахунок зменшення дебіторської заборгованості на 7052 мільйона грн. чи 29,5% і грошової маси майже втричі на 6120 мільйонів грн., або 63,1%.

У 2020 році спостерігається збільшення вартості майна за рахунок оборотних активів на 39,2% що у грошах становить 15 734 мільйона грн. Це сталося в основному за рахунок збільшення дебіторської заборгованості на 39,6% (6679 мільйонів грн) та накопичення на рахунках грошових коштів, що перевищують показник минулого року на 361,9% або у грошах 12 909 мільйонів грн.

Найбільша питома вага у структурі майна підприємства складають необоротні активи, частка яких за аналізований період зменшилася з 70,3% до 54,3% при одночасному збільшенні частки оборотних активів. Отже, підприємство у 2019 р. вкладає кошти в більш ліквідні активи.

У 2020 р. темпи приросту оборотних активів перевищують темпи приросту необоротних активів, отже більшу частину фінансування підприємство продовжує спрямовувати на формування найбільш мобільної частини майна.

Велику частку у джерелах формування майна підприємства становить позиковий капітал та спостерігається підвищення його частки з 77,3% до 99,8% при абсолютному зростанні за 2019 р. на 35585 млн грн. або на 41,5% та за 2020 р. ще на 10 141 мільйон грн або на 9,9%.

Власний капітал за 2019 рік значно зменшився на 56 885,5% або на 43 233 мільйони та за 2020 рік знизився ще на 21,5% або на 9 326 мільйонів грн. це зниження відбувалося в основному за рахунок непокритих збитків.

Довгострокові зобов'язання мають тенденцію нарощення на 11,9% або 9786 мільйонів грн. за 2019 рік, та 5,5% або 5105 мільйонів за 2020 рік.

Короткострокові активи значно зросли, на 29,6% або на 25 799 мільйонів грн. за 2019 рік та 4,4% або 5036 мільйонів за 2020 рік, це обумовлено збільшенням кредиторської заборгованості на 41,1% у 2019 року.

Таку кредитну політику підприємства не можна визнати задовільною, оскільки збільшення кредитів призводить до збільшення виплати відсотків та відтак зниженню прибутку підприємства.

Таким чином, основний приріст джерел коштів підприємства стався за рахунок збільшення кредитів та кредиторської заборгованості.

Отже, загалом структуру балансу підприємства слід визнати незадовільною.

Також одним з важливих етапів оцінки діяльності ПАТ «ЗАЗ», є аналіз фінансової стійкості. Він відбиває результати його поточного фінансового та інвестиційного розвитку, містить необхідну інформацію для інвесторів, а також характеризує здатність підприємства відповідати за своїми боргами та зобов'язаннями та нарощувати свій економічний потенціал. Оцінка фінансового стану відбувається за його фінансовою стійкістю.

Проведемо аналіз абсолютних показників фінансової стійкості ПАТ «ЗАЗ», які характеризують ступінь забезпеченості запасів та витрат джерелами формування, поданий у таблиці 2.2

Таблиця 2.2 - Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості ПАТ «ЗАЗ»

Показники	2018	2019	2020	Зміни за 2019 рік	Зміни за 2020 рік
1	2	3	4	5	6
1.Власний капітал	-76	-43309	-52 635	43 233	9 326
2.Позиковий капітал	168 660	204 249	213 318	35 589	9 069
3. Власні оборотні кошти	-	-	-	-	-
4. Довгостроковий позиковий капітал	81 969	91 755	213 318	35 589	9 069
5.Короткостроковий позиковий капітал	86 969	91 755	96 860	9 786	5 105

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5	6
6. Оборотні активи	49 783	40 073	55 807	-9 710	15 734
7. Валюта балансу	168 781	161 133	161 948	-7 648	815
8. Коефіцієнт автономії	-0.01	-0.26	-0.32	-0.25	0.06
9. Коефіцієнт покриття інвестицій	0.49	0.93	0.84	0.44	-0.09
10. Коефіцієнт короткострокової заборгованості	0.51	0.55	0.54	0.04	-0.01
11. Коефіцієнт рентабельності активів у %	-0.15	-0.27	-0.22	-0.12	0.05

Всі розрахунки в таблиці були зроблені за формулами, наведеними в розділ 2.2 а значення показників було взято з офіційної звітності організації ПАТ «ЗАЗ» за 2019 – 2020 рік.

Провівши аналіз таблиці 2.2, можна зробити такі висновки:

За аналізований період відбулося різке зменшення власного капіталу. У 2018 році він набув негативного значення в (-76 млн. грн.) подальшим зменшенням на 43233 млн. грн. у 2019 році та 9 326 млн. грн. в 2020 року. З чого слід припустити, що компанії не вистачає власних коштів на покриття збитків минулих періодів.

Коефіцієнт автономії значно нижчий за норму і має негативне значення (-0,01) у 2018 році, (-0,26) у 2019 році та (-0,32) у 2020 році. Це обумовлено негативним значення грошового показника власного капіталу (-76 млн. грн.) до кінця 2018 року, (-43 309 млн. грн.) до кінця 2019 року та (-52 635 млн. грн.) до кінця 2020 року. З цього можна зробити висновок, що діяльність компанії була повністю профінансована за рахунок позикових коштів, а негативна динаміка свідчить про погіршення ситуації.

З теорії нормативне значення коефіцієнта – від 0,5 до 1. При цьому чим вище значення показника, тим підприємство вважається більш незалежним, однак у разі ситуація цілком протилежна.

Підприємству потрібно зробити висновки про свої позикові кошти і, можливо, доки не брати більше боргів. Надмірне накопичення зобов'язань незабаром приведе підприємство до втрати платоспроможності та банкрутства.

Також разом з коефіцієнтом фінансової автономії для аналізу фінансової стійкості розраховуються коефіцієнти забезпеченості власними оборотними коштами, та фінансового левериджу, але через відсутності власних оборотних коштів, це не має сенсу.

Коефіцієнт рентабельності активів у 2018 році дорівнював (-0,15) норматив коефіцієнта рентабельності активів >0 . Якщо значення менше нуля – це привід серйозно замислитись над ефективністю підприємства. Викликано це буде тим, що підприємство працює собі на збиток. Негативна динаміка у 2019 році, коефіцієнт рентабельності активів зменшився ще на 0,12 та у 2020 році трохи виріс до значення у (-0,22). Все це говорить про неефективне управління грошима. Незначна позитивна динаміка показника не сильно змінює ситуацію.

Ступінь платоспроможності підприємства характеризують коефіцієнти ліквідності, що визначають можливість погасити платіжні зобов'язання за рахунок активів, терміни обігу яких не перевищують строки погашення зобов'язань.

Відповідно до низки вітчизняних методик аналізу ліквідності, слідує розрахувати коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності, коефіцієнт швидкої (проміжної) ліквідності та коефіцієнт абсолютної ліквідності, значення та динаміка яких для компанії ПАТ «ЗАЗ» представлені в таблиці 2.3

Таблиця 2.3 – показники ліквідності ПАТ «ЗАЗ»

Показники ліквідності	Значення показника			Зміна показника		Розрахунок, рекомендоване значення
	2018р.	2019р.	2020р.	2019р.	2020р.	
1. Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	0.6	0.37	0.5	-0.26	0.13	Відношення поточних активів до короткострокових зобов'язань. Нормальне значення: щонайменше 2.
2. Коефіцієнт швидкої (проміжної) ліквідності	0.38	0.36	0.2.	-.0.02	-0.16	Ставлення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань. Нормальне значення: 1 и більше
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0.11	0.15	0.03	-0.42	-0.12	Ставлення високоліквідних активів до короткострокових зобов'язань. Нормальне значення: 0,2 та більше.

За даними таблиці видно, що коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності за весь аналізований період не відповідає нормативному показнику, що з критичного боку характеризує фінансове становище та результати діяльності організації.

Коефіцієнт швидкої (проміжної) ліквідності так само значно нижче нормативного значення, з чого випливає, що активи підприємства не покривають відповідні їм за строком погашення зобов'язання.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності нижче за нормативне значення.

У цілому нині спостерігається критичне фінансове становище.

За величиною власних оборотних коштів, з 2018 року негативне значення; за аналізований період отримано збитки від продажу (-42 951млн. грн.); збиток від фінансово-господарської діяльності підприємства протягом аналізованого періоду склала (-104057 млн. грн);

Показники фінансової стійкості не відповідають нормативним;

До 2020 року підприємство повністю не здатне розплачуватися за своїм зобов'язанням і має тенденцію до подальшого нарощування позикових коштів

2.2 Дослідження стану банкрутства промислових підприємств України

В умовах сьогодення явище банкрутства українських підприємств є розповсюдженим явищем. Економічні кризи в світі характеризуються нестабільністю економічного і політичного середовищ, недосконалістю правового та податкового законодавства призводять до зростання кількості неплатоспроможних підприємств та в подальшому до їхнього банкрутства. Наслідком цього у переважній більшості випадків є ліквідація таких підприємств. Проблеми банкрутства підприємств в Україні загострюються із-за кризових явищ, що відбуваються в економіці.

Розглянемо статистику банкрутства українських підприємств за період 1999- 2020 роки у табл. 2.4. Визнано банкрутом найбільшу кількість підприємств у 2007 році - 4359 підприємств; ліквідовано найбільшу кількість підприємств у 2001 році - 1432 підприємства; найбільше порушено справ про банкрутство було в 1999 році - 6932 підприємства.

Таблиця 2.4. Статистика банкрутства українських підприємств [35]

Роки	Статус підприємства			
	Визнано банкрутом	Ліквідовано	Порушено справу про банкрутство	Порушено справу про банкрутство та відкрито санацію
1	2	3	4	5
1999	11	404	6932	1
2000	229	1432	3101	6
2001	792	1811	837	9
2002	1260	1655	759	10
2003	1966	1399	811	15
2004	2839	1380	804	10
2005	2971	639	544	7
2006	3806	382	508	11
2007	4359	347	357	10
2008	3974	242	255	11

1	2	3	4	5
2009	3495	236	244	41
2010	3614	306	250	20
2011	4086	285	255	21
2012	3289	247	192	16
2013	2964	212	239	25
2014	2238	12	387	7
2015	2985	171	831	2
2016	2671	151	475	2
2017	712	579	242	6
2018	890	335	143	4
2019	504	277	133	1
2020	597	210	232	1

В Україні є багато підприємств, що мають значні обсяги простроченої заборгованості, але жодне із них і досі не збанкрутувало. Це пов'язано із тим, що процедура банкрутства застосовується у більшості випадків для малих приватних підприємств, що займаються торгівлею. Таке явище є негативним для збанкрутілих підприємств та їхніх кредиторів, партнерів, працівників, держави та економіки держави в цілому.

Підприємства, що не платять за рахунками в кінцевому випадку опиняються під загрозою банкрутства. Коли виникає така ситуація, то розпочинається судовий процес, який триває довго і закінчується в кращому випадку санацією, а в гіршому – ліквідацією. Як зазначалося в першому розділі дослідження раніше кредитори керувалися Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», який було прийнято у 1992 році і багаторазово доповнювався.

Проблеми, що виникають у галузі регулювання банкрутства підприємств має негативні соціально-економічні наслідки для української економіки та потребують негайного вирішення для подолання таких явищ в Україні.

Умови нестабільності економічної ситуації характеризуються неприбутковою діяльністю суб'єктів господарювання та зростанням кількості

підприємств з порушення справи про їхнє банкрутство. Особливої уваги тут потребує діагностика неплатоспроможності підприємств.

У сучасних умовах господарювання банкрутство українських підприємств у суспільстві трактується неоднозначно. Воно є важливим як засіб усунення з ринку неплатоспроможних підприємств та як запровадження широкої системи банкрутства. Врахування низького технічного рівня та значна кількість неплатоспроможних підприємств призводить до дезорганізації загальної системи народного господарства України.

Банкрутством є визнана господарським судом неспроможність боржника щодо відновлення власної платоспроможності та задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом застосування ліквідаційної процедури [36]. Процедура банкрутства – це кінцева стадія невдалого функціонування підприємства, передумовами якої є порушення нормальної ритмічності роботи та фінансові ускладнення. Більшість підприємств України характеризуються приблизно однаковим коло проблем:

- зміною економічного середовища;
- втратою традиційних ринків збуту продукції;
- зміною системи планування та порушенням ритмічності виробничої діяльності;
- нестабільністю правового поля.

Такий перелік проблем є не повним. Такі причини є одними із найголовніших і для багатьох українських підприємств стали причиною банкрутства і ліквідації.

Підходи з використання визначених цілей процесу банкрутства в українській економіці характеризуються:

- стимулюванням розвитку бізнесу та зростанням ефективності економіки.
- Загрозою банкрутства є суттєвий вплив на поведінку ринкових суб'єктів, що змушує підприємців з обережністю приймати господарські рішення у підтримці рівня рентабельності, який є достатнім для обслуговування боргу;

- контролем господарських відносин між окремими суб'єктами ринку. У цьому випадку банкрутство має загальний характер та поширюється на всіх суб'єктів ринку незалежно від організаційно-правових форм господарювання, розмірів, форм власності кредиторів;

- очищенням ринку від недієздатних учасників. Інститут банкрутства виступає як інструмент регуляції розвитку ринку з наданням завершеності механізму. Тут ринок щоденно допомагає одним власникам поступитися місцем для інших, які є сильнішими конкурентами;

- створенням умов з відновлення бізнесу, якщо воно є доцільним. Банкрутства у такому випадку є наслідком негативних зовнішніх та внутрішніх факторів або управлінських помилок. Тут доцільним є надання шансу для виживання і відновлення своєї діяльності.

Головні причини банкрутства підприємств проявляються при низькій конкурентоспроможності, надмірних витратах виробництва або обігу, недостатньому обсягу комерційних операцій, нестачі капіталу, складної внутрішньої системи управління, циклічності коливання кон'юнктури, незнанні або ігноруванні ринку, тощо. Можна сказати про багато причин, тому в економічно розвинутих країнах банкрутство розглядають як нормальне явище господарського життя.

Багато українських підприємств пройшли через процедуру банкрутства, що веде до зупинки й фактичної загибелі виробництва. Якщо розглядати теоретичні методи банкрутства, то вони є ефективними за умови майбутнього відродження підприємства.

Непрозорість цілого ряду процедур банкрутства теоретичні методи використовують як ефективний інструмент щодо махінацій і зловживань. Прикладом цього є випадки фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства.

Фіктивне банкрутство характеризується хибним оголошенням підприємства щодо неплатоспроможності із метою обману кредиторів при отриманні ними

відстрочки з виконання власних кредитних зобов'язань або знижки на суму кредиторської заборгованості.

Інститутом банкрутства підприємств запроваджено правовий інструмент цивільно-правової відповідальності за неефективну організацію роботи підприємства. Це дозволяється при створенні умов із перебігу капіталу від неефективного, нерентабельного виробництва прибутковості у галузі економічної діяльності. При виникненні неспроможності з неправомірними діями осіб корисність банкрутства відсутня.

Інститутом банкрутства здійснюється використання недобросовісних громадян як інструменту вчинення злочинів. Для завдання найменшої шкоди економіці від процесу банкрутства господарюючих суб'єктів держава має активно виконувати роль у регулюванні формування відносин власності шляхом відповідної зваженої законодавчої бази [37, с. 5]. Інститути банкрутства присутні в законодавстві багатьох держав з ринковою економікою. Вони розпочали розвиватися у Середньовіччі як інститути торговельного права. Закони з питань банкрутства XVI ст. мають кримінальний зміст та спрямовані не стільки на врегулювання конфлікту між неплатоспроможним боржником і його кредиторами, а для запобігання порушення комерційного обороту потенційного боржника.

Історія інституту банкрутства в Україні розпочалася із прийняттям у 1992 році Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», який розпочав нормативне регулювання важливого елементу правового механізму неспроможності суб'єктів підприємницької діяльності. Ним передбачалося прискорення приватизаційних процесів шляхом використання механізму описано в законодавстві. Законом не вирішувалася проблема фінансового оздоровлення підприємств, тому що не надавалися пільги боржникам. Завданням закону було заставити боржників погасити борги кредиторам.

Судова практика показала, що закон прийнятий у 1992 році щодо регулювання банкрутства в Україні не дав позитивних результатів. Під дією цього

закону з'явилася можливість не виконувати договірні зобов'язання і навмисно ставати банкрутом.

Така ситуація обумовила прийняття у 1999 році нової редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та при цьому кардинально змінили процедуру банкрутства. Метою дії закону стало відновлення платоспроможності суб'єкта господарювання. Але, так само закон не вирішував багато принципових питань.

Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» 1999 року було списано з аналогічних законів країн Європи та США. Його було спрямований, як зазначалося вище, на відновлення платоспроможності, але досить тривалий час завдяки ньому дозволялося здійснення таких заходів старою командою управлінців під певним контролем. Але, доцільніше було передбачити широкі можливості з усунення керівництва боржника і окреслення переліку ситуацій з усунення є безспірними.

Недосконалість Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» проявлялася в тому, що протягом перших років його використання значну частку порушених справ не завершені у зв'язку із великими темпами збільшення кількості збанкрутілих підприємств і ліквідаційні комісії продовжували працювати роками. Таким чином інститут банкрутства повинен був здійснювати регулювання діяльності неплатоспроможних підприємств, які мають широкі перспективи. Арбітражний суд України констатував факт того, що використання закону має політичні, економічні та юридичні складності.

Ще одним недоліком закону було те, що справа про банкрутство порушується господарським судом при безспірних вимогах кредитора до боржника, що сукупно складають не менше 300 мінімальних розмірів заробітної плати і не були задоволені боржником протягом 3 місяців після встановленого терміну погашення. Тобто, боржнику достатньо не задовольнити безспірні вимоги кредитора на суму понад 282 300 грн. для отримання ухвали господарського суду щодо порушення провадження у справі про банкрутство. Середньому і великому

бізнесу така сума є незначною, а для малого бізнесу – астрономічною. Фахівці вважали за необхідність провести градацію мінімальних сум позовів для різних за розмірами суб'єктів підприємницької діяльності і враховувати при цьому особливості їхньої діяльності та галузевої приналежності [38, с. 12].

Важлива проблема правового регулювання інституту банкрутства в Україні полягає у досить слабкій позиції боржника та подальшій діяльності його, що повністю залежить від дії кредиторів. Вищі органи влади до відкриття самої процедури банкрутства попередньо повинні визначити долю суб'єкта господарювання, а не проводити визначені заходи з відновлення платоспроможності, які фактично при провадженні справи про банкрутство є формальними. При таких заходах визначається кандидатура керуючого санацією із термінами та найважливішими питаннями, які розглядаються при проведенні своєї політики ліквідації боржника без звертання уваги на його інтереси.

З 21 жовтня 2019 року почав новий Кодекс України з процедур банкрутства. Він є одним із перших комплексних документів за часи незалежності, який здатен врегулювати всі питання з процедури банкрутства. Зокрема, у ньому міститься багато положень, які перекликаються зі світовими стандартами.

Процедура банкрутства українських підприємств може тягнутися роками. За оцінкою Світового банку Україна посідає 137 місце із 185 країн світу за легкістю ведення бізнесу та 157 місце за ефективністю процедури ліквідації підприємств [39].

Причинами банкрутства підприємств можуть бути найрізноманітніші, які покликані неплатоспроможністю підприємств. Основні причини виникнення неплатоспроможності проявляються у:

- зменшенні національного доходу;
- зростанні інфляції, безробіття;
- нестабільності податкової системи;
- зниженні рівня реальних доходів населення;
- суттєвому зниженні попиту;
- нестабільності фінансового, валютного ринків;

- політичній нестабільності;
- негативних демографічних процесах;
- неефективному маркетингу, менеджменті;
- низькому рівні використання основних засобів;
- суттєвих перевитратах інвестиційних ресурсів;
- недосягненні запланованих обсягів прибутку за реалізованими проектами;
- неефективній фінансовій стратегії;
- низькій ліквідності активів;
- надмірній частці позикового капіталу;
- зростанні дебіторської заборгованості та ін. [39].

Отже, при наявності значної кількості невирішених проблем банкрутства українських підприємств призводить до низького рейтингу ведення бізнесу в світі та недостатній інвестиційній привабливості українських підприємств. Також, наявні проблеми у галузі питань регулювання банкрутства підприємств тягнуть за собою негативні соціально-економічні наслідки для України та потребують негайного вирішення і подолання.

2.3 Аналіз ймовірності банкрутства ПРАТ «ЗАЗ»

Враховуючи велику кількість методик, які розроблені з метою виявлення незадовільного фінансового стану підприємства, та як було вище було згадано не здатних претендувати на використання в якість універсальних. Було ухвалено рішення про доцільність використання кількох методик із наступним порівнянням результуючих показників.

Для оцінки ймовірності банкрутства ПАТ «ЗАЗ» було обрано вітчизняні та зарубіжні методики, розглянуті у розділі 2 , а саме:

- система критеріїв, викладена у Методичному положенні щодо оцінки фінансового стану організації та встановлення незадовільної структури балансу з 21 жовтня 2019 року Кодекс України з процедур банкрутства.
- модель Белікова-Давидової

- модель Зайцевої прогнозування ймовірності банкрутства
- модель прогнозування банкрутства підприємства Р. Лиса
- модель прогнозування банкрутства підприємства Р. Таффлера

Офіційна система критеріїв для оцінки неплатоспроможності організації передбачає розрахунок чотирьох коефіцієнтів:

- Коефіцієнта поточної ліквідності;
- Коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами;
- Коефіцієнта втрати платоспроможності;
- Коефіцієнта відновлення платоспроможності.

Результати розрахунків представлені у таблиці 2.5

Таблиця 2.5 - Результати оцінки неплатоспроможності ПАТ «ЗАЗ» за 2018 – 2020 роки, з використанням системи критеріїв

Показник	На кінець 2018р.	На кінець 2019р.	На кінець 2020р.
Коефіцієнт поточної ліквідності	0.6.	0.37	0.5
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	-2.39	-4.1	-2.84
Коефіцієнт втрати платоспроможності	-	0.156	0.2825
Коефіцієнт відновлення платоспроможності	-	0.1275	-0.62
Оцінка значень: $K_{вп} < 1$, то в найближчі 3 місяця платоспроможність втратиться; $K_{вп} > 1$, то протягом 3 місяців організація буде платоспроможною; $K_{вт} < 1$, то організація за 6 місяців не відновить платоспроможність; $K_{вп} > 1$, то організація в протягом 6 місяців відновить платоспроможність			Підприємство знаходиться у важкому стані, та відновити свою платоспроможність зможе більш чим за пів року

Як видно з таблиці 2.5, за аналізований період знижується коефіцієнт поточної ліквідності, що свідчить про зниження платоспроможності, а коефіцієнт

забезпеченості власними оборотними коштами має негативне значення, тобто в організації повністю відсутні власні оборотні кошти.

У зв'язку з негативною тенденцією цих коефіцієнтів, розраховані коефіцієнти втрати платоспроможності та коефіцієнт відновлення платоспроможності. Значення цих коефіцієнтів до кінця аналізованого періоду менше 1, отже, протягом 3 місяців організація буде неплатоспроможною та протягом 6 місяців вона не зможе відновити свою платоспроможність.

Таким чином, для організації характерний високий рівень ймовірності банкрутства.

Модель Белікова-Давидової, включає наступні показники:

- частка оборотних активів у майні організації;
- рентабельність власного капіталу та інтегральних витрат,
- оборотність активів

Результати розрахунків наведено у таблиці 2.6

Таблиця 2.6 – Результати оцінки ймовірності банкрутства ПРАТ «ЗАЗ» за 2018 – 2020 роки. з використанням моделі Белікова –Давидової

Показники	2018р.	2019 р.	2020р.
1	2	3	4
1. Власні оборотні кошти, млн. грн.	-33 214	-72 614	-61 916
2. Усього активів, млн грн.	168 781	161 133	161 948
3. Власний капітал, млн. грн.	-76	-43 309	-52 635
4. Виручка від продажів, млн грн.	-5 604	-19 621	-17 726
5. Інтегральні витрати, млн. грн..	192 295	188 796	212 609
6. Чистий прибуток (збиток), млн грн.	-25 357	- 43 233	-35 467

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4
7. K_1 - відношення власного оборотного капіталу до активів, п.1/п.2	-0.19	-0.45	-0.38
8. K_2 - відношення чистого прибутку до власного капіталу, п.6/п.3	333.6	0.99	0.67
9. K_3 – відношення виручки до активів, п.4/п.2	- 0.03	-0.12	-0.11
10. K_4 – відношення чистого прибутку до інтегральних витрат, п.6/п.5	-0.13	-0.23	-0.17
Значення $R = 8,38 K_1 + 1 K_2 + 0,054 K_3 + 0,63 K_4$	331.9	-2.931	-2.62

Проведемо оцінку показника R використовуючи розраховані у таблиці 2.6 показники:

Якщо $R < 0$ – ймовірність банкрутства максимальна (90-100%);

$0 < R < 0,18$ - ймовірність банкрутства висока (60-80%);

$0,18 < R < 0,32$ - ймовірність банкрутства середня (35-50%);

$0,32 < R < 0,42$ - ймовірність банкрутства низька (15-20%);

$R > 0,42$ - ймовірність банкрутства мінімальна

За моделлю Белікова-Давидової ймовірність банкрутства аналізованої організації у 2018 році оцінюється як мінімальна $R > 0.42$, а у 2019 та 2020 роках $R < 0$ та ймовірність банкрутства оцінюється як максимальна, на рівні 90-100%. Основні причини: відсутність власного оборотного капіталу та фінансування оборотних активів лише за рахунок позикових коштів та уповільнення розрахунків із кредиторами; зниження рентабельності власного капіталу; збиткова основна діяльність організації.

У моделі О.П. Зайцевий для оцінки ймовірності банкрутства використовуються такі показники:

- Коефіцієнт збитковості організації, що характеризується ставленням чистих збитків до власного капіталу;

- коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості;

- коефіцієнт співвідношення короткострокових зобов'язань та найбільш ліквідних активів;
- збитковість реалізації продукції, що характеризується ставленням чистого збитку до обсягу реалізації цієї продукції;
- Коефіцієнт фінансового важеля;
- Коефіцієнт завантаження активів.

Результати розрахунків представлені у таблиці 2.7

Таблиця 2.7 - Результати оцінки ймовірності банкрутства ПАТ "ЗАЗ" за 2018-2020 рр. із використанням шестифакторної моделі О.П. Зайцевої

Показники	2018р.	2019р.	2020р.
1	2	3	4
1. Чистий збиток, млн грн.	-25 357	-43 233	-35 467
2. Кредиторська заборгованість, млн грн.	47 677	67 257	66 795
3. Дебіторська заборгованість, млн грн.	23 909	16 815	23 530
4. Вартість найбільш ліквідних активів, млн. грн.	9 687	4 567	16 476
5. Вартість короткострокових зобов'язань, млн грн.	82 997	108 742	109 890
6. Виручка від продажів, млн грн.	-5 604	-19 621	-17 726
7. Позиковий капітал, млн грн.	164 966	204 249	213 318
8. Власний капітал, млн. грн.	-76	-43 309	- 52 635
9. Усього активів, млн грн.	168 781	161 133	161 948
10. $K_{зб}$ - коефіцієнт збитковості підприємства, характеризується ставленням чистого збитку до власного капіталу (п. 1/8)	333.6	0.99	0.67

1	2	3	4
11. K_3 - співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості, п.2/п.3	1.99	3.99	2.84
12. K_c - показник співвідношення короткострокових зобов'язань та найбільш ліквідних активів, цей коефіцієнт є зворотною величиною показника абсолютної ліквідності, п. 5/п.4	8.57	23.81	6.67
13. $K_{зр}$ - збитковість реалізації продукції, характеризується ставленням чистого збитку до обсягу реалізації цієї продукції, п.1/п.6	4.52	2.2	2
14. $K_{фр}$ - співвідношення позикового та власного капіталу, п. 7/п. 8	2 107.6	-4.72	-4.07
15. $K_{зав}$ - коефіцієнт завантаження активів як величина, обернена коефіцієнту оборотності активів, відношення активів до виручки, п. 9/п.6	-30.12	-8.21	-9.14
Значення $K_{ком} = 0,25K_{зб} + 0,1K_3 + 0,2K_c + 0,25K_{зр} + 0,1K_{фр} + 0,1K_{зав}$	-	1.442	0.966
Нормативне значення: $0.25*0+0.1*1+0.2*7+0.25 * 0 + 0.1 * 0.7 + 0.1 * K_6$ минулого року	-	1.668	0.749
Оцінка значень: Якщо фактичний комплексний коефіцієнт більше нормативного, то ймовірність банкрутства велика, а якщо менше – то мала		Імовірність банкрутства велика	Імовірність банкрутства велика

Як видно з таблиці 2.7, ймовірність банкрутства з використанням моделі О.П. Зайцевий у 2019 та 2020 році комплексний коефіцієнт перевищує нормативне значення. Основні причини такого становища: збитковість використання власного капіталу та продажів на кінець аналізованого періоду; нестача вільних коштів у обороті; збільшення залежності від позикового капіталу.

Вітчизняні моделі оцінки ймовірності банкрутства вважаються точними для українських підприємств, оскільки розроблені з урахуванням особливостей Української економіки. Але не слід забувати про те, що всі моделі мають свої недоліки, і більш точний результат можна отримати, лише порівнявши результати різних моделей, тому для аналізу було взято 2 моделі зарубіжних вчених.

У моделі Лиса фактори-ознаки враховують такі результати діяльності, як ліквідність, рентабельність та фінансова незалежність організації.

Результати розрахунків представлені у таблиці 2.8

Таблиця 2.8 – Результати оцінки ймовірності банкрутства ПРАТ «ЗАЗ» з використанням моделі Лиса за 2018-2020 роки.

Показники	2018р.	2019р.	2020р.
1	2	3	4
1. Оборотні активи, млн грн.	43 783	40 073	55 807
2. Усього активів, млн грн.	168 781	161 133	161 948
3. Власний капітал, млн. грн.	-76	-43 309	-52 635
4. Позиковий капітал, млн. грн.	164 966	204 249	213 318
5. Прибуток (збиток) від продажу, млн. грн.	-5 604	-19 621	-17 726
6. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток), млн грн.	-55 350	-97 726	-132 952
7. X_1 - частка оборотних активів у загальній вартості майна, п.1/п.2	0.29	0.25	0.34

Продовження таблиці 2.8

1	2	3	4
8. X_2 - рентабельність активів за прибутком від реалізації, п.5/п.2	-0.03	-0.12	-0.11
9. X_3 - рентабельність активів з нерозподіленого прибутку, п.6/п.2	-0.33	-0.61	-0.82
10. X_4 – коефіцієнт фінансування, п.3/п.4	-0.0004	-0.21	-0.25
Значення $Z = 0,063 X_1 + 0,092 X_2 + 0,057 X_3 + 0,001X_4$	-0.0033	-0.03027	-0.03569
Оцінка значень: $Z < 0,037$ - ймовірність банкрутства висока; $Z > 0,037$ - ймовірність банкрутства мала.	Ймовірність банкрутства висока	Ймовірність банкрутства висока	Ймовірність банкрутства висока

Як видно з таблиці 2.8 ймовірність банкрутства за весь аналізований період оцінюється як висока.

Результати розрахунків за моделлю Таффлера, з чотирма фінансовими коефіцієнтами для оцінки ймовірності банкрутства, ПАРТ «ЗАЗ» за 2018-2020 рр. наведено у таблиці 2.9

Таблиця 2.9 – Результати оцінки ймовірності банкрутства ПАРТ «ЗАЗ» з використанням моделі Таффлера за 2018-2020 роки.

Показники	2018р.	2019р.	2020р.
1	2	3	4
1. Оборотні активи, млн грн.	43 783	40 073	55 807
2. Усього активів, млн грн.	168 781	161 133	161 948
3. Короткострокові зобов'язання, млн. грн.	86 691	108 742	109 890

Продовження таблиці 2.9

1	2	3	4
4. Усього зобов'язань, млн грн.	164 966	204 249	213 318
5. Прибуток (збиток) від продажу, млн грн.	-5 604	-19 621	-17 726
6. Виручка, млн грн.	189 370	170 452	189 974
7. X_1 - прибуток (збиток) від продажів /короткострокові зобов'язання, п.5/п.3	-0.06	-0.18	-0.16
8. X_2 - оборотні активи/сума зобов'язань, п.1/п.4	0.3	0.2	0.26
9. X_3 – короткострокові зобов'язання /сума активів, п.3/п.2	0.51	0.67	0.68
10. X_4 - виторг від продажів/сума активів, п.6/п.2	1.12	1.06	1.17
Значення $Z = 0,53 X_1 + 0,13 X_2 + 0,18 X_3 + 0,16 X_4$,	0.2782	0.2208	0.2586
Оцінка значень: $Z > 0,3$ - мала ймовірність банкрутства; $Z < 0,2$ — висока ймовірність банкрутства.	Імовірність банкрутства висока	Імовірність банкрутства висока	Імовірність банкрутства висока

Як видно з формули моделі банкрутства Таффлера коефіцієнт X_1 має найбільшу вагу (0,53). Саме коефіцієнт x_1 сильно впливатиме на оцінку фінансового становища підприємства. Збільшення коефіцієнта буде тоді, коли збільшується прибуток від продажів. Можна зробити висновок, що чим більший прибуток від продажів, тим підприємство стає фінансово стійким та навпаки. Як видно з таблиці 2.9 під час використання моделі Таффлера, ймовірність банкрутства ПАРТ «ЗАЗ» за 2018-2020 роки оцінюється як середня, тому що розраховані коефіцієнти не потрапляють у запропоновані категорії високої чи низької ймовірнісної оцінки.

Підбиваючи підсумки аналізу ймовірності банкрутства ПАРТ «ЗАЗ» за п'ятьма моделям, систематизуємо отримані результати в наступній таблиці.

Таблиця 2.10 – Оцінка ймовірності банкрутства ПАРТ «ЗАЗ»

№	Моделі	Ймовірність банкрутства					
		Висока			Середня		
		2018р	2019р	2020р	2018р	2019р	2020р
1	Методика ФУДН	-	+	+			
2	модель Бєлікова-Давидовой	+	+	+			
3	модель О.П. Зайцевой	-	+	+			
4	модель Лиса	+	+	+			
5	модель Таффлера				+	+	+
	Сумма	2	4	4	1	1	1

Таким чином, із п'яти проаналізованих моделей оцінки ймовірності банкрутства чотири свідчать про високу та одна, про середню ймовірності банкрутства ПАРТ «ЗАЗ»

Підбиваючи підсумки можна дійти невтішного висновку у тому, що розглянуті моделі не можуть спрогнозувати 100% ймовірність банкрутства. І їх використання розумно лише індикації відхилення від норми. З метою наступного поглиблений аналіз фінансової звітності.

У наступному розділі будуть надані рекомендації щодо оздоровлення фінансової діяльності ПАРТ «ЗАЗ»

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Дослідження ймовірності банкрутства проводилося на матеріалах ПРАТ «ЗАЗ», основним видом діяльності якого є виробництво та продаж автомобілів, розібраних серій, складання автомобілів та шасі в рамках договорів підряду.

У результаті дослідження було отримано такі результати.

Аналіз майна організації показав, що загальна частина вартості майна за аналізований період була сформована за рахунок позикових коштів, що свідчить про підвищення залежності підприємства.

Аналіз платоспроможності показав, що підприємство недостатньо вільних коштів до розрахунку за своїми зобов'язаннями.

Коефіцієнт поточної ліквідності, також нижче нормативного значення, причому ситуація погіршується, отже, у 2021 р. організація буде неплатоспроможною.

Неплатоспроможність організації підтверджує також відсутність власних оборотних засобів.

Таким чином, фінансування оборотних активів здійснюється лише за рахунок збільшення строків погашення кредиторської заборгованості та збільшення короткострокових позикових коштів, що значно підвищує фінансовий ризик організації.

Загалом за аналізований період знизилася ефективність діяльності організації, що виявилось у зниженні рентабельності майже всіх видів діяльності.

Дослідження стану промислових підприємств України дозволило охарактеризувати проблеми, які стосуються більшості українських підприємств. Визначені підходи з використання визначених цілей процесу банкрутства. Охарактеризовані головні причини банкрутства промислових підприємств України. Визначені основні причини виникнення неплатоспроможності підприємств.

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ ПАТ «ЗАЗ»

3.1 Аналіз останніх наукових розробок у напрямку банкрутства підприємств.

Сьогодні у напрямку банкрутства підприємств проводяться багато наукових досліджень як закордонними, так і українськими вченими. Такі дослідження здійснюються у двох аспектах: економічному та юридичному.

У економічних дослідженнях значну увагу приділено: інструментарію запобігання банкрутства підприємств, причинам виникнення банкрутства підприємств залежно від вікової динаміки, діагностиці ймовірності банкрутства підприємств, методології прогнозування банкрутства підприємств. Юридичні дослідження присвячені правовому регулюванню заліку взаємних однорідних вимог банкрутства та арбітражного управління в процесі банкрутства.

Так, у науковому дослідженні Дробишевої О.О. «Антикризове управління як інструмент запобігання банкрутства промислових підприємств в сучасних умовах» розроблено наукові положення та методичне забезпечення інструментарію запобігання банкрутства підприємств в умовах сьогодення. У дослідженні автор доповнила існуючу базу показників оцінювання ймовірності банкрутства, такими показниками як «поточна динамічна платоспроможність» та «загальна динамічна платоспроможність», які формують реальну ситуацію фінансової спроможності підприємства з погашення поточних і загальних зобов'язань. При цьому автор запропонувала використовувати факторну імітаційну модель, яка дозволить використовувати комплекс показників з прийняття управлінських рішень [40, с. 7].

У дослідженні Дробишевої О.О. розроблено нову методику діагностики загрози банкрутства підприємств, що визначає складність кризової ситуації. Вона базується на розрахунку індексу зміни прибутку при використанні прикладних економіко-математичних моделей. На базі такого підходу можна визначати

напрямки підвищення ефективності превентивного антикризового управління. Автором зазначає, що актуальним сьогодні є система заходів для профілактики діяльності підприємства на різних стадіях кризових явищ, що можуть призвести у подальшому до банкрутства, а саме заходи, що спрямовано на:

- 1) зміцнення стійкості внутрішнього середовища підприємства;
 - 2) зміцнення стійкості зовнішнього середовища підприємства;
 - 3) швидкість реакції та ефективного управління внутрішнього потенціалу для підвищення конкурентоспроможності підприємства.
- Визначено концептуальний підхід впровадження системи раннього діагностування банкрутства підприємства на базі якого, передбачено здійснення моніторингу фінансово-господарської діяльності підприємства. Його визначають на основі внутрішніх індикаторів, що систематизовані по окремих блоках зі спостереженням і часовими інтервалами. Такий підхід дозволить своєчасно виявляти ознаки латентної кризи і запобігти настанню банкрутства підприємства [41, с. 10-14].

Дослідження Битківської А.В. «Облік і аудит процедур банкрутства підприємств» дозволило удосконалити із врахуванням сучасних тенденцій і класифікувати процедуру банкрутства за черговістю введення, порядку провадження справи про банкрутство, ініціаторів введення, кінцевої мети застосування, граничної тривалості здійснення, впливу на повноваження боржника, статусу і категорії боржника. За запропонованими автором класифікаційними ознаками можна забезпечити розкриття сутнісних характеристик господарських процедур, які дадуть системне уявлення щодо умов і особливостей їхнього застосування. У дослідженні виявлено відсутність належного нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку банкрута. У науковій літературі ці питання недостатньо розкриті. Тому, у дослідженні визначено відповідальних суб'єктів щодо організації обліку та його форм у відповідних процедурах. Обґрунтовано вплив процесу банкрутства для ведення обліку, що є важливим для діяльності сучасного підприємства. Встановлено проблемні моменти та напрями їхнього вирішення [41, с. 7-16].

Троц І.В. у дослідженні «Система попередження та економічні наслідки запобігання банкрутству підприємств» вперше розробила та обґрунтувала науковометодичний підхід для надання сутності ймовірності банкрутства підприємств. Основою такого підходу є концепція узгодженості із співвідношенням запропонованих критеріїв оцінки, взаємозалежності і взаємозв'язку. Сім ознак дозволяють ідентифікувати рівень ймовірності банкрутства підприємств (високий, середній, низький) для підвищення ефективності і оперативності при прийнятті управлінського рішення з мінімізації ризиків [42, с. 14-17].

У дослідженні Кабенюк Ю.В. «Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні» розглянуто юридичні аспекти щодо справ про банкрутство. Вперше аргументовано зупинку провадження справ про банкрутство на тимчасово окупованих територіях України. Також, запропоновано створення «Єдиного реєстру боржників щодо яких призупинено провадження у справі банкрутства» з покладанням повноважень при створенні та введенні такого реєстру на державний орган з питань банкрутства [43, с. 10-12].

Минулого року в Україні набрав чинності Кодекс України з процедур банкрутства. Тому, науковці-юристи банкрутство підприємств розглядають крізь призму нового Кодексу. Так, Грабован Л. у науковій праці «Правовий статус кредиторів за Кодексом України з процедур банкрутства» розглянула те, що Кодекс направлено на вдосконалення процедур банкрутства в Україні для покращення її позицій в рейтингу Світового банку. У праці запропоновано визначити підстави для відкриття справи про банкрутство та зобов'язання ініціюючого кредитора подати докази підтвердження, що є досить вагомим зауваженням і зовсім відсутні в Кодексі [44, с. 54-55].

Напрями дослідження щодо проблематики банкрутства підприємств у закордонних наукових джерелах дещо відрізняються від українських. Українські науковці більш зосереджені на пошуку шляхів удосконалення правового забезпечення та концептуальних основ попередження ймовірності настання банкрутства підприємств. Закордонні науковці зосереджені на дослідженні

ймовірності настання банкрутства підприємств на базі їхньої вікової динаміки та циклічності настання.

Австрійські вчені Кючер О., Майр С., Даллер К., Міттер К., ФельдбауерДюрстмюллер Б. у дослідженні «Вікова динаміка фірми та причини корпоративного банкрутства: сутність, життєвий цикл, провал бізнесу» розроблено окремі статистичні моделі за окремими причинами невдач, в яких зобов'язання за віком абстрагуються та відмежовуються від зобов'язань за розмірами та галузевими змінними на рівні підприємств і корпорацій. Для розробки моделі учені зібрали інформації у 459 підприємств-банкрутів щодо причин їхньої неплатоспроможності. На базі цього ними визначені залежні змінні: відсутність власного капіталу, погана бізнес-економічна компетенція, некваліфіковане управління, надмірні витрати, низька якість товарів та послуг, несприятливий психологічний клімат, шахрайство, конкуренція, уповільнення економічного розвитку, безнадійна заборгованість. Всі підприємства за цими змінними були згруповані за віком існування. У результаті побудованої ними моделі вони визначили, що фірми, які пережили перший і другий віковий поріг більш схильні до банкрутств, ніж фірми на початковому етапі. Однак, у молодих фірм невдачі виникають через свої внутрішні недоліки, дефіцит в управлінні та основних економічних компетенціях, часто керівники мають незначні знання про галузь фірми, правильне ведення фінансового обліку та заниження власного капіталу, необхідного для ведення підприємницької діяльності.

Молоді малі фірми прагнуть працювати в нішах або бути інноваційними, щоб конкурувати зі старшими та в багато разів більшими конкурентами. Як наслідок, старіші усталені фірми схильні до банкрутства, якщо вони наполягають на використанні одних і тих же ресурсів при зміні зовнішнього середовища, таким чином, забезпечуючи загрози. Стратегічне передбачення, адаптованість та інноваційність є ключовими можливостями в зміні зовнішніх середовищ для старших фірм для уникнення невдач через зовнішні умови. Старіші фірми повинні забезпечити свою раніше розвинену частку ринку від імітації своїх можливостей. Скорочення бюрократичних процедур та затратних організаційних структур є

важливими для формування фінансових ресурсів на містких ринках. Проведене дослідження австрійськими вченими показують, що старші фірми значно схильні до збоїв через високий тиск витрат, посилення конкуренції та економічного уповільнення, ніж молоді фірми [45]

Вчені з Латвії та Литви Маккевічус Й., Шнайдерс Р., Тамлевічіене Д. у своїй праці «Хвилі банкрутства підприємств та фактори, що їх визначають: досвід Латвії та Литви» провели аналіз банкрутства литовських та латвійських підприємств, що історично проявлялися хвилеподібно. Порівняльний аналіз банкрутств підприємств Латвії та Литви проводився за видами економічної діяльності та юридичними формами підприємств. Досліджено ініціаторів банкрутства підприємств, кількість латвійських та литовських підприємств, які збанкрутували, порівнюється із загальною кількістю компаній у країні. Дані цього аналізу є цінними при прогнозуванні банкрутства підприємства та підготовці заходів щодо його уникнення. Основні методи дослідження: аналіз наукової літератури та статистичних даних, аналіз випадків, методи збору, групування, порівняння та узагальнення інформації.

Автори описали, що на банкрутство підприємства впливають різні фактори. Майже всі автори згодні з тим, що бізнес-середовище має найбільший вплив банкрутства. Без більшості факторів, які вже були відомі та описані в економічній літературі, з'явилися нові фактори, вплив яких на банкрутство підприємств є значним: геополітична невизначеність, майбутнє Європейського Союзу, загроза тероризму. Можна констатувати, що вплив міжнародних зовнішніх факторів поступово збільшується і впливає на активність, ризик та фінансові результати більшості компаній. Слід назвати ще один фактор, який пов'язаний з банкрутствами – це тіньова економіка. У дослідженні підтверджено, що зниження хвилі тіньової економіки підвищили ймовірність настання банкрутства підприємств [46].

Словацькі науковці Ковакова М., Валаскова К., Дурана П., Клієстікова Я. у праці «Інноваційне управління банкрутством: тематичне дослідження Вишеградської групи» здійснили аналіз на основі понад ста моделей

прогнозування банкрутства і зробили висновок про найбільш використовувані змінні, що слугують основою для подальших досліджень та розробок моделей прогнозування в країнах Вишеградської групи. Було розроблено три кластери, які представляють різні змінні і відрізняються від основних груп фінансових показників. Відповідно до виявлених кластерів, вчені рекомендували вибирати найбільш часто використовувані змінні з кожного створеного кластера. З першого кластеру – коефіцієнт доходу від продажу та загальної вартості активів; з другого кластеру – коефіцієнт поточної ліквідності, а з третього кластера – використовувати коефіцієнт рентабельності власного капіталу. Але, найчастіше виходячи із проведеного аналізу автори рекомендують використовувати змінні другого і третього кластерів. Результати проведеного дослідження можуть бути використані не тільки дослідниками та підприємствами, але й інвесторами при побудові моделі прогнозування банкрутства в умовах окремої країни.

Польський вчений Король Т. у дослідженні «Динамічні моделі прогнозування банкрутства для європейських підприємств» здійснив прогнозування корпоративного банкрутства. Визначив ризик банкрутства підприємства як одного із найголовніших компонентів для інвесторів та осіб, які приймають рішення фінансування. У дослідженні розроблено та оцінено динамічні моделі прогнозування банкрутства для європейських підприємств. Для досягнення цієї мети розроблено чотири моделі прогнозування з використанням чотирьох різних методів: нечіткої логіки, періодичної та багатоваріаційної штучної нейронної мережі та дерева рішень. Такий підхід дослідження допоможе надати відповідь на запитання щодо зміни показників за відповідними прогнозами майбутньої фінансової кризи підприємства, оскільки зниження чи збільшення платоспроможності не одразу свідчать про погіршення економічної ситуації підприємства.

Для побудови прогнозних моделей визначення ймовірності настання банкрутства підприємств Король Т. використав:

1. Визначення сутності «банкрутство підприємства» через ризик фінансової невдачі, обов'язковості судового рішення щодо визнання підприємства банкрутом, ліквідацію підприємства.

2. Обрано методи прогнозування: багатошарової нейронної мережі, періодичної нейронної мережі, нечіткої логіки та дерева рішень.

3. Розраховано 20 фінансових коефіцієнтів для всіх підприємств за останні 10 років.

4. Обрані підприємства обов'язково працювали на європейському ринку не менше 10 років.

Таким чином, модель передбачає визначення наступних складових: кількості підприємств-банкрутів, кількості не збанкрутілих підприємств. На базі такої моделі у дослідженні представлено шляхи підвищення ефективності прогнозування моделей ризику корпоративних проблем у коротко- та довгостроковому періоді, що перевищує п'ять років до оголошення про банкрутство підприємства.

Отже, єдиного підходу для визначення сутності банкрутства в сучасній літературі не існує. Кожен автор трактує це поняття по своєму виходячи з об'єкта свого дослідження. Відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства поняття банкрутство можна визначити як визнану господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та реструктуризації і погасити грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [3].

Аналізуючи роботи різних науковців слід зазначити, що не існує загального підходу і для виокремлення видів банкрутства. Але можна виділити такі загальні види банкрутства як: реальне, технічне, навмисне та фіктивне.

В українському законодавстві процеси пов'язані з впровадженням процедури банкрутства на підприємстві регламентується Господарським Кодексом України, Кодексом України з процедур банкрутства та Цивільним кодексом України.

Закордонні та українські вчені багато років досліджують поняття, особливості та пошук шляхів подолання банкрутства підприємства. Особливо вчені розробляють методики для прогнозування ймовірності настання банкрутства підприємства.

Метою прогнозування банкрутства має бути раннє визнання того, що компанії загрожує банкрутство.

Дослідження основних етапів розвитку наукової думки щодо банкрутства підприємств показало, що перші моделі банкрутства було розроблено у 1968 році Е. Альтманом. Всі наступні моделі базувалися на його припущеннях і осучаснювалися залежно від стану економічного середовища, особливостей підприємств і галузей різних країн.

3.2 Шляхи подолання банкрутства ПРАТ «АЗ»

Для підприємств, яким загрожує банкрутство, актуальним та пріоритетним напрямком діяльності у найближчі роки є розробка антикризової політики на всіх рівнях, пошук шляхів та інструментів ефективного управління, забезпечення прозорості в управлінні активами. Отже, підприємства мають розробити систему управлінських заходів кризових явищ та їх причин, спрямованих на:

- діагностику;
- попередження;
- подолання та нейтралізацію їх причин.

В рамках оперативного механізму фінансового оздоровлення необхідно провести реструктуризацію активів та короткострокових зобов'язань. Найбільш важливим напрямком у підвищенні ефективності роботи підприємств, на нашу думку, є вдосконалення управління бізнес – процесами. Тим часом завдання антикризової стабілізації підприємства повинні бути підпорядковані середньо- та довгостроковому його розвитку.

На банкрутство підприємств сукупно впливають зовнішні та внутрішні фактори. У країнах з розвиненою ринковою економікою та стійким політичним

ладом розорення суб'єктів господарювання на 70% пов'язане з внутрішніми факторами та на 30% – із зовнішніми. У дослідженнях останніх років підкреслюється, що на банкрутство впливають наступні внутрішні фактори банкрутства підприємства [3, с. 25]:

- збільшення позикових коштів до критичних розмірів;
- періодичні значні втрати, що виливаються у урізанні обсягів виробництва, збитковість та зниження продажів;

- тривале зниження виробничого потенціалу;
- низький рівень ліквідності, платоспроможності та подальше їх зниження;
- збільшення тривалості обороту оборотних активів;
- наявність наднормативних запасів готової продукції та сировини;
- несприятливі зміни у базі збуту;
- дефіцит оборотного капіталу;
- тривалі та часті затримки дебіторської та кредиторської заборгованості;
- зниження вартості акцій компанії.

Зовнішні чинники, що впливають діяльність організації, можна віднести:

- економічні (інфляція, спад виробництва в країні тощо);
- політичні (зовнішньоекономічна політика, нестабільність товариства тощо);
- демографічні (склад населення, чисельність тощо);
- загострення міжнародної конкуренції.

Деякі з вище перерахованих зовнішніх факторів можуть призвести до раптового банкрутства, інші ж можуть посилювати і накопичувати, посилюючи рух підприємств, призводячи до зниження виробництва та зрештою до його банкрутства [3, с. 25].

Важливе значення за умов численної неплатоспроможності набувають заходів щодо запобігання кризовим ситуаціям, а також відновленню платоспроможності та стабілізації фінансового стану підприємств.

Такі заходи вдало сформульовані як «антикризове фінансове управління підприємством», яке має вирішувати такі основні завдання для запобігання банкрутству та подальшій ліквідації підприємства:

- 1) Своєчасне діагностування передкризового фінансового стану підприємства та вжиття необхідних превентивних заходів щодо попередження фінансової кризи.
- 2) Усунення неплатоспроможності підприємства.
- 3) Відновлення фінансової стійкості підприємства.
- 4) Запобігання банкрутству та ліквідації підприємства.
- 5) Мінімізація негативних наслідків фінансової кризи підприємства.

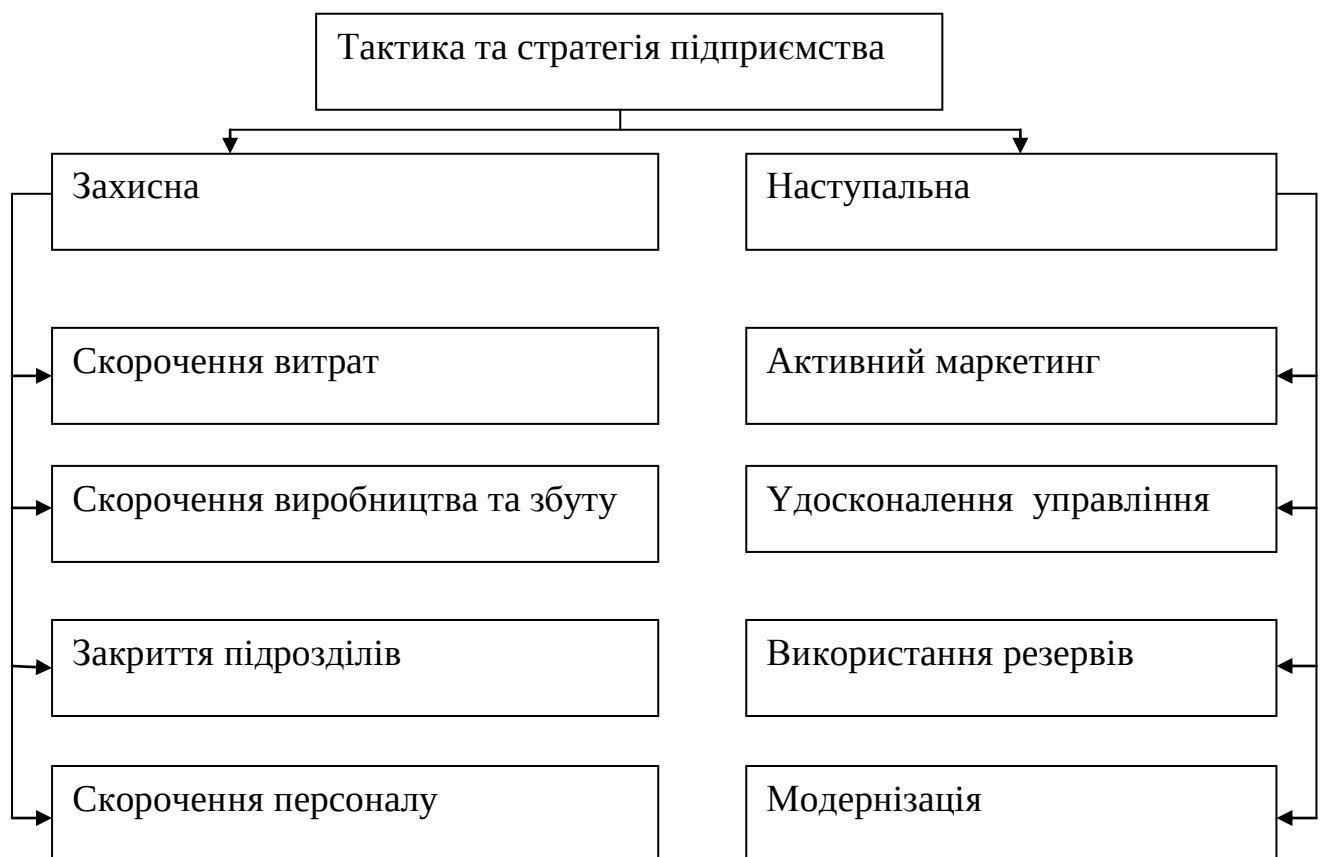

Рисунок 3.1 – Напрямки запобігання банкрутству

«Завданнями аналізу фінансових результатів діяльності підприємства є: оцінка динаміки показника прибутку, виявлення факторів, що впливають на прибуток, і резервів зростання прибутку. Різні сторони виробничої, збутової, фінансової діяльності господарюючого суб'єкта отримують закінчену грошову

оцінку у показниках, що характеризують його прибутковість. Вона визначається сумою прибутку (балансової) та рівнем рентабельності.

Балансовий прибуток (або збиток) як показник загального результату виробничо-господарської діяльності підприємства включає прибуток від реалізації основної продукції підприємства, результат від іншої реалізації, доходи та витрати від позареалізаційних заходів. При аналізі причин, що викликають зміну прибутку, оцінюють її фактори,

що впливають головним чином на динаміку прибутку від реалізації основної продукції».

До цих факторів відносять насамперед:

- обсяг реалізації продукції чи послуг (робіт);
- структуру реалізованої продукції;
- ціни на фактори виробництва (ресурси, які використовуються господарюючим суб'єктом у процесі випуску продукції);
- рівень витрат за виробництво і продукції.

Заходи щодо виходу підприємства з кризи поділяються на оперативні, які розраховані на виконання у короткі терміни, та стратегічні, спрямовані на вироблення та реалізацію загальної концепції фінансового оздоровлення та розвитку підприємства у тривалій перспективі.

«Розробка заходів щодо оздоровлення фінансового стану підприємства, подолання кризи та запобігання банкрутству має наводитися поетапно.

1-й етап. Факторний аналіз збитків підприємства. Оцінюються можливі причини збитків, що призвели до неплатоспроможності та незадовільну структуру балансу підприємства, у тому числі фактори, що призводять до зниження обсягу виробництва, відносно високі виробничі витрати, загальногосподарські та комерційні витрати. Обов'язково проводиться роздільний аналіз внутрішніх та зовнішніх причин.

2-й етап. Прогноз фінансового стану підприємства та шляхи його оздоровлення. На додаток до фінансового аналізу стану підприємства та причин неплатоспроможності має бути виконаний прогноз результатів (показників)

роботи підприємства та оцінено перспективи їх динаміки (покращення або погіршення) з урахуванням збереження тенденцій, що склалися в діяльності підприємства за можливих змін зовнішнього середовища.

3-й етап. Розробка проекту фінансового оздоровлення підприємства. Під час розробки проекту (програми) передбачається визначення стратегічних питань, включаючи цілі та стратегії фінансового оздоровлення та конкретних заходів щодо їх реалізації. Визначення стратегії фінансового оздоровлення має включати розробку плану важливих змін у діяльності підприємства, включаючи його диверсифікацію та перепрофілювання, а також вирішення проблем з накопиченими зобов'язаннями (боргами). При цьому стратегія фінансового оздоровлення та вирішення проблеми повернення боргів перебувають у тісному взаємозв'язку. Конкретна стратегія оздоровлення багато в чому визначає можливості та шляхи вирішення проблеми боргових зобов'язань. Визначення схеми повернення боргів, погодженої із кредиторами, у свою чергу, дозволяє конкретизувати стратегію та конкретний план (проект) перебудови підприємства щодо його фінансового оздоровлення».

Розглянемо шляхи запобігання банкрутству, ґрунтуючись на факторах, що впливають на можливе банкрутство підприємства.

Один із шляхів запобігання банкрутству - поліпшення показників ліквідності балансу.

Основна проблема багатьох компаній полягає у нездатності порівнювати свої фінансові можливості з умовами ринку та бажаннями клієнтів. Як правило, раціональне використання наявних ресурсів впливає ефективність роботи організації. Фінансове становище будь-якої фірми знаходиться в прямій залежності від стану та використання оборотних засобів. За наявності проблем в управлінні важливо знайти таке вплив на оборотний капітал, який буде відповідати політиці компанії, її поточним цілям. Більше того, необхідно, щоб модель управління оборотними активами поєднувалася з ринком та його умовами, була застосовна практично, зокрема за умов української невизначеності.

Основна мета ефективного управління грошовими потоками полягає у виявленні причин дефіциту (надлишку) грошових коштів та визначенні джерел надходження та напрямків витрачання при контролю поточної ліквідності та платоспроможності підприємства. Платоспроможність та ліквідність підприємства дуже часто перебувають у залежності від реального грошового обороту у вигляді потоку грошових платежів, що відображаються у рахунках бухгалтерського обліку.

Залишки коштів на розрахунковому рахунку підприємства багато в чому залежать від того, наскільки синхронізовані між собою притоки та відтоки коштів у часі. Для підтримки цільових значень залишку готівки, необхідно постійне управління та контроль грошових потоків

Основним інструментом управління потоками готівки є їх синхронізація або, інакше кажучи, регулювання приток та відтоків. Добре відрегульований процес синхронізації коштів в перспективі може істотно знизити потребу компанії в їх страхових залишках, що дозволить використовувати гроші більш ефективно та отримувати більше вигод. Управління грошовими потоками вимагає постійного відстеження динаміки їхньої зміни в часі. Необхідну інформацію щодо цього аспекту може дати звіт про рух коштів, поданий у фінансовій звітності підприємства.

Позитивний вплив на показники фінансово-господарської діяльності підприємства надає прискорення оборотності оборотних осіб активів.

Прискорення обороту оборотних коштів дозволяє вивільнити значні суми та збільшити обсяг виробництва без додаткових фінансових ресурсів, а засоби, що вивільняються, використовувати в відповідно до потреб підприємства.

Для того, щоб підвищити ефективність використання оборотних коштів, необхідно розробити програму. Пропонується використовувати наступні шляхи прискорення оборотності оборотних коштів:

- 1) На стадії запасів сировини та матеріалів:
 - зменшити втрати при зберіганні;

- запровадити економічно обґрунтовані норми запасу;
- наблизити постачальників сировини, напівфабрикатів;
- використовувати ресурсозберігаючі технології;
- розширити складську систему матеріально-технічного забезпечення;
- комплексно механізувати та автоматизувати вантажно-розвантажувальні роботи на складах.

2) На стадії виробництва:

- застосовувати нові технології, більш продуктивну техніку, які дозволять скоротити час виробництва;
- збільшити змінність роботи обладнання та персоналу, скоротити простої;
- Зменшити час знаходження виробів між операціями.

3) На стадії запасів готової продукції:

- Управління дебіторською заборгованістю;
- забезпечити якісний юридичний супровід ув'язнених договорів;
- аналізувати та ранжувати покупців залежно від обсягів закупівель, кредитної історії, пропонованих умов оплати;
- розробити систему знижок, що стимулюють продаж.

4) На стадії передоплати:

- удосконалити систему економічного стимулювання економічного використання сировинних та паливно-енергетичних ресурсів;
- збільшити питому вагу продукції, що користується підвищеною попитом.

5) На стадії звернення:

- ретельно та своєчасно проводити добірку відвантажуваної продукції за партіями, асортиментом, транзитною нормою, у суворій відповідності до укладених договорів;
- мінімізувати запаси господарських матеріалів, інвентарю.

Не менш важливим аспектом, що впливає на фінансовий стан підприємства є розмір його оборотних активів, у тому числі запасів.

З погляду системного аналізу, управління запасами – це балансування між двома цілями, що взаємовиключають один одного в своїх полярних точках:

скорочення сукупних витрат, спрямованих на утримання запасів та забезпечення максимальної надійності виробничого процесу.

Це твердження дозволяє виділити корисне правило управління запасами: збільшення запасів доцільне доти, доки гадана економія перевищує витрати на утримання додаткових запасів та відволікання оборотних засобів. Розробка політики управління запасами – це виконання ряду послідовних робіт, основними з яких є наступні:

- аналіз запасів товарно-матеріальних цінностей у попередньому періоді;
- визначення цілей формування запасів;
- аналіз та визначення необхідного розміру основних груп поточних запасів на підприємстві та загальної їх суми;
- побудова дієвих систем контролю за рухом запасів;
- реальне відображення вартості запасів з урахуванням інфляції фінансовий облік підприємства.

«Стратегія управління формуванням запасів матеріальних ресурсів включає розробку обґрунтованих норм запасів, їх планування, облік, аналіз, контроль над фактичним станом та оперативне регулювання. Для підвищення ефективності процесу управління матеріальними запасами та здешевлення контролю їх стану в логістичній практиці використовуються методи структуризації матеріальних ресурсів. При вивченні величини та структури запасів найбільшу увагу слід приділити виявленню тенденцій зміни таких елементів, як витрати у незавершеному виробництві, виробничі запаси, готова продукція та товари» .

- Зростання абсолютної суми запасів та їхньої питомої ваги може свідчити:
- про позитивну динаміку (нарощування) виробничого потенціалу підприємства;
 - про прагнення убезпечити від впливу інфляції, а саме від знецінення, грошові активи підприємства шляхом вкладень у виробничі запаси;
 - про нераціональність прийнятої на підприємстві господарської стратегії, за якої найбільша частина поточних активів спрямована в запаси із невисокою ліквідністю.

При аналізі стану запасів та управлінні ними необхідно:

- встановити забезпеченість підприємства нормальними перехідними запасами товарів, готової продукції, сировини, матеріалів, незавершеної виробництва;
- виявити зайві та непотрібні запаси.

Найбільш ефективним управлінням запасами вважається управління запасами в логістиці, де воно розглядається з погляду зниження витрат утримання матеріальних запасів та його обслуговування. Таким чином, ефективне управління запасами:

- дозволяє надійно обслуговувати покупців;
- забезпечує рентабельність вкладень;
- усуває «мертві» запаси та додаткові витрати

Ще одним фактором, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства, може стати збільшення частки дебіторської заборгованості, особливо простроченою. Несумлінне виконання дебіторами боргових зобов'язань перед підприємствами-кредиторами стає причиною касових розривів у платежах, потреби у додаткових фінансових ресурсах тощо. Все перелічене вище надає негативний вплив на фінансове становище підприємства дебітора. При всьому тому, повний або часткова відмова фірм від надання контрагентам відстрочки платежу може призвести до втрати значної частини клієнтів, зниження конкурентних позицій на ринку або догляду з цього сегмента.

Для ефективної організації діяльності компанії як один із заходів запобігання банкрутству рекомендується оптимізувати кредитну політику підприємства Для цього доцільно вивчати:

- який відсоток не повернення дебіторської заборгованості припадатиме на одного чи кілька головних боржників, цей відсоток характеризує концентрацію не повернення заборгованості;
- чи впливатиме неплатеж одним з головних боржників на фінансове становище підприємства;
- який розподіл дебіторської заборгованості за термінами освіти;
- яка частка векселів у дебіторській заборгованості представляє продовження старих векселів;

- чи були прийняті до уваги знижки та інші умови на користь споживача, наприклад, його декларація про повернення продукції.

«Важливим є вивчення показників якості та ліквідності дебіторської заборгованості. Досвід показує, що чим більший термін дебіторську заборгованість, тим нижче ймовірність її отримання.

Таким чином, покращення стану розрахунків шляхом своєчасного та точного обліку зобов'язань контрагентів підприємства з метою покращення фінансової стійкості підприємства є необхідним для кожного господарюючого суб'єкта.

Великий обсяг простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості суттєво збільшує витрати на обслуговування позикового капіталу, що підвищує витрати організації, що тягне зменшення фактичної виручки, рентабельності та ліквідності оборотних коштів.

Тому управління дебіторською заборгованістю – це робота з джерелами виникнення простроченої заборгованості – постійна робота з контрагентами, що включає не організацію договірної роботи, а й управління борговими зобов'язаннями ».

Наступний чинник, що впливає показники ліквідності – кредиторська заборгованість.

Наявність кредиторської заборгованості не є сприятливою фактором для організації та суттєвості знижує показники при оцінці фінансового стану підприємства, платоспроможності та ліквідності.

Загальна сума кредиторської заборгованості перебуває у прямій залежності від розміру фінансово-господарської діяльності підприємства, насамперед від обсягу виробництва та реалізації продукції.

З їх зростанням зростають витрати організації, що нараховуються у складі кредиторської заборгованості та, відповідно, збільшується її загальна сума, і навпаки.

Важливим моментом вивчення зобов'язань підприємства є виявлення невинуватої кредиторської заборгованості, до якої можна віднести борги перед поставальниками, що виникли через невчасну оплату платіжних документів.

Управління кредиторської заборгованістю підприємства передбачає вироблення найоптимальніших варіантів співпраці з поставальниками товарів та послуг, що визначають термін, обсяг та форму розрахунків.

При управлінні кредиторською заборгованістю повинні враховуватися окремо взята ситуація з кожним кредитором, тобто передбачається диференціація контрагентів.

В реальних умовах утворення кредиторської заборгованості перед поставальниками неминуче. Однак при належному управлінні дана заборгованість може бути додатковим джерелом залучення позикових коштів за мінімальної їх вартості.

Тому від того, як вибудовуються стосунки з контрагентами, погоджуються умови укладених договорів, відстежуються строки їх оплати, який механізм управління кредиторською заборгованістю, залежить ефективність використання отриманих коштів.

3.3 Рекомендації щодо запобігання банкрутству ПАТ «ЗАЗ»

Для розробки рекомендацій щодо запобігання банкрутству ПАТ «ЗАЗ» звернемося до даних глави 2 магістерської роботи.

За даними оцінки неплатоспроможності ПАТ «ЗАЗ» за 2018 – 2020 роки, за аналізований період знижується коефіцієнт поточної ліквідності по відношенню до 2018 року році, коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами має негативне значення, тобто в організації повністю відсутні власні оборотні кошти.

Значення коефіцієнтів втрати платоспроможності та відновлення платоспроможності до кінця аналізованого періоду менше 1, отже, протягом 3

місяців організація буде неплатоспроможною та протягом 6 місяців вона зможе відновити свою платоспроможність.

Таким чином, для організації характерний високий рівень ймовірності банкрутства.

Однак, як видно з даних аналізу, коефіцієнт поточної ліквідності та коефіцієнт забезпеченості власними коштами на кінець 2020 року незначно покращуються порівняно з 2019 роком. Для подальшої позитивної тенденції даних коефіцієнтів необхідно сформувати систему цільових показників та розробити заходи для їх досягнення.

Оскільки на кінець 2020 року організацію можна назвати неплатоспроможною та нездатною відновити свою платоспроможність у протягом 6 місяців, як цільове значення показників коефіцієнтів поточної ліквідності та забезпеченості власними оборотними засобами на 2021 рік ми не можемо рекомендувати нормальні значення даних коефіцієнтів.

Тому метою буде поліпшення даних коефіцієнтів по порівняно із 2020 роком.

Таблиця 3.1 - Цільові показники коефіцієнтів

Показники	На кінець 2020р	На кінець 2021р
1	2	3
Коефіцієнт поточної ліквідності	0.5	>1.5
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	-2.84	>0
Коефіцієнт втрати платоспроможності	0.2825	
Коефіцієнт відновлення платоспроможності	-0.62	

Оцінка значень: $K_{вп} < 1$, то в найближчі 3 місяці платоспроможність втратиться; $K_{вп} > 1$, то протягом 3 місяців організація буде платоспроможною; $K_{вп} < 1$, то організація за 6 місяців не відновить платоспроможність; $K_{вп} > 1$, то організація протягом 6 місяців відновить платоспроможність.	Організація неплатоспроможна та не в змозі відновити свою платоспроможність протягом 6 місяців (висока ймовірність банкрутства)	
--	---	--

Для того, щоб коефіцієнт поточної ліквідності досяг цільового значення, необхідно, щоб оборотні активи перевищували поточні зобов'язання.

Для цього необхідно вжити заходів щодо збільшення оборотних активів та скорочення поточних зобов'язань.

Збільшення оборотних активів за рахунок збільшення дебіторської заборгованості в умовах неплатоспроможності ПАРТ «ЗАЗ» та нестабільної ситуації на ринку вважаємо недоцільним.

Збільшення запасів у складі оборотних активів вважатимуться прийнятним лише у разі збільшення попиту, тому підприємству необхідно переглянути маркетингову політику.

Найбільш підходящий варіант збільшення оборотних коштів - збільшення коштів та їх еквівалентів, що досягається роботою з грошовими потоками.

Для оптимізації структури оборотних активів рекомендується наступні заходи.

- розробка схеми роботи з дилерами за передоплатою (за попереднім замовленням);
- укладання додаткових договорів факторингу щодо дебіторської заборгованості;

- збільшення терміну оплати постачальникам з метою оптимізації грошового потоку;
- покращення якості продукції та споживчих характеристик автомобіля за рахунок впровадження нових опцій з метою стимулювання попиту;
- розширення дилерської мережі в Україні завдяки зміщенню інтересу дилерів від іномарок (у зв'язку з високими цінами та низькими обсягами продажів);

Останні два заходи спрямовані на стимулювання попиту та як слідство, збільшення запасів.

Скорочення поточних зобов'язань можливе за рахунок скорочення обсягу позикових коштів та кредиторської заборгованості.

З пояснювальної записки до балансу видно, що у складі кредиторської заборгованості близько 83% припадає на частку заборгованості перед постачальниками та підрядниками.

Для оптимізації обсягу кредиторської заборгованості пропонується реформувати систему закупівель, а саме:

- Оптимізувати базу постачальників;
- Оптимізувати обсяг та частоту замовлень.

Позитивної зміни коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами в умовах негативного фінансового результату можна досягти за рахунок збільшення власного капіталу, зменшення необоротних активів або збільшення оборотних активів.

Розглянемо методи збільшення власного капіталу. Як видно з балансу, найслабшим місцем власного капіталу ПРАТ «ЗАЗ» є значним непокритим збитком. Тому в першу чергу всі зусилля керівництва мають бути спрямовані на скорочення збитку, у стратегії отримання позитивного фінансового результату.

Для досягнення цієї мети можливе використання наступних заходів:

- зниження собівартості вироблених автомобілів за рахунок оптимізації виробничо-господарської діяльності, зниження накладних витрат та зростання продуктивності праці;

- скорочення витрат на логістику;
- економія споживаної енергії на конвеєрі та виробництві комплектуючих;
- поліпшення ефективності споживання матеріалів;
- скорочення витрат на ремонт та утримання виробництва;
- субсидування відсоткових ставок за інвестиційними кредитами;
- програма надання субсидій на утримання робочих місць, компенсацію витрат на енергоресурси та інших виробничих витрат;
- скорочення витрат на традиційну рекламу (ATL) та ефективне використання інтернет-маркетингу, зокрема просування у соціальних мережах;
- продаж непрофільних активів;
- продаж металовідходів;
- оптимізація капітальних витрат за збереження умов основних інвестиційних проектів

Для розвитку системи продажів доцільно запровадити такі заходи.

Розвиток дилерської мережі шляхом залучення великих автомобільних холдингів сприятиме збільшенню продажів та розширенню географії охоплення.

Якісний розвиток дилерів шляхом впровадження системи щоквартальної оцінки ключових показників підприємств дилерської мережі за чек-листами дозволить покращити якість обслуговування клієнтів та, як слідство, підвищити задоволеність та лояльність споживачів.

Впровадження сучасних методів контролю продажу шляхом впровадження в дилерську мережу своєї CRM-системи (системи управління взаємовідносинами з клієнтами). Реалізація продукту можлива на основі існуючих інформаційних систем та його використання не понесе за собою додаткові витрати для дилерів.

Збільшення корпоративного продажу за рахунок конкурентного цінового позиціонування, а також за рахунок сучасної корпоративної політики.

Підвищення ефективності роботи персоналу, який безпосередньо займається продажами. Створення замотивованої професійної команди за рахунок ротації та програм навчання. Впровадження нової системи KPI (ключових

показників ефективності) для працівників управління регіональних продажів, що включає кількісні та якісні показники роботи дилерської мережі.

Поліпшення внутрішніх процесів, таких як замовлення автомобілів дилерами, постачання автомобілів, а також покращення ІТ-систем.

Ефективний маркетинг. Побудова централізованої системи дилерського маркетингу у регіонах.

Таким чином, при комплексному підході та впровадженні запропонованих заходів можна досягти поліпшення показників, що характеризують фінансове становище ПАРТ «ЗАЗ».

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Сьогодні у напрямку банкрутства підприємств проводяться багато наукових досліджень як закордонними, так і українськими вченими. Такі дослідження здійснюються у двох аспектах: економічному та юридичному.

У економічних дослідженнях значну увагу приділено: інструментарію запобігання банкрутства підприємств, причинам виникнення банкрутства підприємств залежно від вікової динаміки, діагностиці ймовірності банкрутства підприємств, методології прогнозування банкрутства підприємств. Юридичні дослідження присвячені правовому регулюванню заліку взаємних однорідних вимог банкрутства та арбітражного управління в процесі банкрутства.

Автори описали, що на банкрутство підприємства впливають різні фактори. Майже всі автори згодні з тим, що бізнес-середовище має найбільший вплив банкрутства. Без більшості факторів, які вже були відомі та описані в економічній літературі, з'явилися нові фактори, вплив яких на банкрутство підприємств є значним: геополітична невизначеність, майбутнє Європейського Союзу, загроза тероризму. Можна констатувати, що вплив міжнародних зовнішніх факторів поступово збільшується і впливає на активність, ризик та фінансові результати більшості компаній. Слід назвати ще один фактор, який пов'язаний з банкрутствами – це тіньова економіка. У дослідженні підтверджено, що зниження хвилі тіньової економіки підвищили ймовірність настання банкрутства підприємств.

Для підприємств, яким загрожує банкрутство, актуальним та пріоритетним напрямком діяльності у найближчі роки є розробка антикризової політики на всіх рівнях, пошук шляхів та інструментів ефективного управління, забезпечення прозорості в управлінні активами. Отже, підприємства мають розробити систему управлінських заходів кризових явищ та їх причин, спрямованих на:

- діагностику;
- попередження;
- подолання та нейтралізацію їх причин.

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Для виконання трудових обов'язків в сфері економіко-гуманітарної діяльності з урахуванням положень нормативних вимог з безпеки праці, та для практичної реалізації теми: «Дослідження вірогідності банкрутства суб'єкта господарювання», передбачається засвоєння основних заходів з охорони праці на робочих місцях в адміністративних приміщеннях ПРАТ «ЗАЗ».

4.1 Аналіз потенційних небезпек

Обладнання, яке використовується можна умовно розділити на дві групи:

- а) обладнання, яке безпосередньо забезпечує робочий процес (наприклад, комп'ютерна та різноманітна периферійна техніка при роботах в офісі);
- б) обладнання, яке підтримує комфортні умови праці (наприклад, опалювальні прилади, кондиціонери, іонізатори повітря для забезпечення оптимальних параметрів мікроклімату в приміщеннях).

До основних небезпечних факторів трудового процесу відносяться:

- Ураження електричним струмом, у наслідок несправності електродо обладнання, невиконання правил техніки безпеки при користуванні електричним обладнанням, що може призвести до електротравм різного ступеню або навіть до летального наслідку;
- механічне травмування в наслідок не раціонального розташування робочих місць, що є порушенням вимог ергономіки;
- підвищенні нервово-психічні навантаження, внаслідок специфіки роботи, а саме постійний контакт з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань (деякі з них можуть бути конфліктними, суперечливими), що може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих

певних негативних ситуацій, таможе призвести до захворювань нервової системи, зниження насаги на працю та стресових станів;

- захворювання кістково-м'язового апарату, у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг, що призводить до ушкодження опорно-рухового апарату;

- негативний вплив електромагнітних (в тому числі і рентгенівських) випромінювань при використанні моніторів персональних комп'ютерів (далі ПК) з електронно-променевою трубкою, що призводить до погіршень зору, зниження імунітету;

- недостатнє або надмірне освітлення робочих місць, в зв'язку з несправністю, або хибним вибором освітлювальних приладів, в зв'язку з неправильним розташуванням робочих місць по відношенню до джерел природного та штучного освітлення, що призводить до погіршення зору або ефекту засліплення;

- дискомфортний рівень шуму, який створюється перетворювачем напруги електронно-обчислювальної машини (далі ЕОМ), її технічною периферією, а також при спілкуванні працівників, що призводить до роздратування та зниження працездатності;

- незадовільні параметри мікроклімату в робочих приміщеннях, у зв'язку із відсутністю приладів, що забезпечують необхідний повітрообмін та опалювальних систем, які можуть викликати загальні захворювання;

- можливість загоряння, в зв'язку з порушенням правил протипожежної безпеки, використанням несправного електрообладнання, або відсутністю систем пожежної сигналізації і пожежогасіння, що призводить до пожежі;

- неправильні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, які призводять до паніки та загибелі людей;

- незадовільні стосунки у колективі – моббінг. Причинами прояву моббінгу можуть бути: процес постійної модернізації виробничого процесу, який вимагає концентрації сил та уваги; страх втратити робоче місце; психологічний терор, зумовлений заздрістю, марнославством, інтригами, плітками та фізичним

впливом. Це може призвести до погіршення виробничого клімату, зниження продуктивності праці та безпеки її умов.

4.2 Заходи по забезпеченню безпеки

У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам: ПУЕ («Правила устрою електроустановок») і ГОСТ 12.1.030-81 (2001) «ССБТ. Электробезопасность. Защитное заземление, зануление», величина опору захисного заземлення електрообладнання приміщення - 4 Ом; НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила устройства электроустановок. Электрооборудование специальных установок», приміщення, в якому розташовуються ЕОМ, різноманітне устаткування, відноситься до класу пожежезабезпеченої зони П-Па, тому передбачений мінімальний ступінь захисту ізоляції обладнання IP44; ГОСТ 12.1.009-76 (1999) «ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения» обладнання офісу має подвійну ізоляцію, яка складається з робочої та додаткової ізоляції; ГОСТ 12.2.007.0-75* (2001) «ССБТ. Изделия электротехнические. Общие требования безопасности» ЕОМ, периферійні пристрої ЕОМ та устаткування для обслуговування, ремонту та налагодження ЕОМ по способу захисту людини від ураження електричним струмом, належать до I класу, оскільки мають подвійну ізоляцію, елемент для заземлення та провід для приєднання до джерела живлення, що має заземлюючу жилу і вилку з заземлюючим контактом. Експлуатація

електроустановок і електроустаткування проводиться відповідно до НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» та НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів».

Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок не раціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неуважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» зроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними, яка відповідає нормованим значення (площа на одне робоче місце має становити не менше ніж $6,0 \text{ м}^2$, а об'єм не менше ніж $20,0 \text{ м}^3$).

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» для робітників із застосування ЕОМ, передбачені регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години, а також обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічного розвантаження передбачені пристрої для приготування роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою.

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Для запобігання кістково-м'язових порушень у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, ший, рук і ніг необхідно виконувати фізичні вправи 2-3 рази протягом робочого часу.

Для мінімізації незадовільних стосунків у колективі (моббінгу), керівнику або спеціалісту по персоналу потрібно:

- створити умови на робочих місцях, які будуть гарантувати позитивний соціально-психологічний клімат на найкращому можливому рівні;
- вжити заходи, що допоможуть уникнути негативних стосунків у колективі, наприклад, запровадити правила, які забезпечать взаємоповагу між членами колективу. Керівники мають знати основні законодавчі акти в галузі охорони праці, враховувати їх вимоги при організації виробничого процесу. Враховувати вплив різних психологічних станів людини на робочий процес. Розбиратися в причинах конфліктів в колективі. Це потрібно перш за все для того, щоб прийти на допомогу працівникам, котрі перебувають у стані стресу і нервової кризи;
- постійно інформувати працівника про стан роботи на тому чи іншому етапі, акцентувати увагу робітників щодо кінцевого результату, проводити постійний моніторинг стосунків між працівниками, цікавитися їхньою думкою з цього приводу;
- не допускати негативного ставлення як до людини, яка зазнає утисків;
- виконання правил кооперації та співпраці, що встановлені у колективі дозволяють більш успішно розв'язувати критичні ситуації.

4.3 Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці

Внаслідок роботи за ПК, на фізіологію людини негативно впливають електромагнітні випромінювання. Щоб зменшити наслідки впливу на людину та знизити негативні показники у робочій зоні до допустимих значень, згідно з ГОСТ 12.2.007.0-75 «Изделия электротехнические. Общие требования безопасности», вироби, які створюють електромагнітні поля, повинні мати захисні елементи (екрани, поглиначі і т.д.). Вимоги до захисних елементів повинні бути вказані в стандартах та технічних умовах на конкретні види виробів. Згідно з НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і

норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», на робочих місцях обладнаних ПК встановлені рідкокристалічні монітори, які не є джерелами рентгенівського та електромагнітного випромінювань.

Основними причинами недостатньої або надмірної освітленості робочих місць є несправність або хибний вибір освітлювальних приладів, неправильне розташування робочих місць по відношенню до джерел освітлення.

Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє або надмірне освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні, згідно ДБН В.2.5-28-2006 «Інженерне обладнання будинків і споруд. Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення. Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі або штори.

Розрахунок загального штучного освітлення в приміщенні офісу розмірами $A \times B \times H = 12 \times 6 \times 2,5$ м, з висотою робочої поверхні $h_p = 0,8$ м, нормованим значенням штучного освітлення для кабінету $E_n = 300$ лк.

1. Розраховуємо кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]}, \text{ шт}; \quad (4.1)$$

де: B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$[L/h]$ – числове значення коефіцієнта світильника;

$$N_p = \frac{6}{(2,5 - 0,8) \cdot 1,4} = 3, \text{ шт.}$$

2. Визначаємо максимально припустиму відстань між рядами світильника $L_{\max}$:

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м}; \quad (4.2)$$

де: B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт;

$$L_{\max} = \frac{6}{3} = 2, \text{ м.}$$

3. Визначаємо значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)}; \quad (4.3)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$$i = \frac{12 \cdot 6}{(2,5 - 0,8) \cdot (12 + 6)} = 2,35.$$

4. Визначаємо значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного растровим світильником типу ЛПО.

Вибирається з урахуванням відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення і дорівнює $\eta = 52 \%$.

5. Визначаємо сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_{Σ} :

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_z \cdot z}{\eta}, \text{ лм}; \quad (4.4)$$

де: E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу (для кабінету $k_z = 1,4$);

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z = 1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{300 \cdot 12 \cdot 6 \cdot 1,4 \cdot 1,1}{0,52} = 63969, \text{ лм.}$$

6. Визначаємо умовну загальну кількість світильників у приміщенні N_{cv}^* :

$$N_{cv}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2}, \text{ шт}; \quad (4.5)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

$L_{\max}$ – максимально припустима відстань між рядами світильників, м;

$$N_{cv}^* = \frac{12 \cdot 6}{2^2} = 18, \text{ шт.}$$

7. Розраховуємо світловий потік умовного джерела світла Φ_l^* :

$$\Phi_l^* = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_{cv}^*}, \text{ лм}; \quad (4.6)$$

де: Φ_{Σ} – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

N_{cv}^* – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за формулою:

$$N_l^* = N_{cv}^* \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.7)$$

де: n – кількість ламп у світильнику, шт;

$$N_l^* = 18 \cdot 4 = 72, \text{ шт};$$

$$\Phi_l^* = \frac{63969}{72} = 888, \text{ лм.}$$

8. Знаходимо коефіцієнт m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи Φ_l^* та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи Φ_l :

$$m = \frac{\Phi_{\text{л}}^*}{\Phi_{\text{л}}}; \quad (4.8)$$

$$m = \frac{888}{1200} = 0,74.$$

9. Визначаємо оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні $N_{\text{св}}$:

$$N_{\text{св}} = N_{\text{св}}^* \cdot m, \text{ шт}; \quad (4.9)$$

де: $N_{\text{св}}^*$ – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт;

m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи;

$$N_{\text{св}} = 18 \cdot 0,74 = 15, \text{ шт.}$$

10. Визначаємо фактичну кількість ламп у приміщенні $N_{\text{л}}$:

$$N_{\text{л}} = N_{\text{св}} \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.10)$$

де: $N_{\text{св}}$ – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, шт;

$$N_{\text{л}} = 15 \cdot 4 = 60, \text{ шт.}$$

11. Визначаємо загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_{\text{л}} \cdot N_{\text{л}} \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_z \cdot z}, \text{ лк}; \quad (4.11)$$

де: $\Phi_{\text{л}}$ – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

$N_{\text{л}}$ – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості;

$$E_p = \frac{1200 \cdot 60 \cdot 0,52}{12 \cdot 6 \cdot 1,4 \cdot 1,1} = 337, \text{ лк.}$$

Виходячи з розрахунку загальне штучне освітлення в приміщенні офісу

дорівнює 337 лк, що відповідає нормованому значенню освітлення і яке забезпечується за допомогою 15 растрових світильників типу ЛПО.

Рівні звукового тиску в октавних смугах частот, рівні звуку та еквівалентні рівні звуку на робочих місцях приміщення відповідають вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та ДСН 3.3.6.037-99 «Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку». Зниження рівня шуму в приміщенні здійснено за допомогою:

- використання більш сучасного обладнання;
- розташування принтерів та різноманітного устаткування колективного користування на значній відстані від більшості робочих місць працівників;
- переведення жорсткого диска в режим сну (Standby), якщо комп'ютер не працює протягом визначеного часу;
- використання блоків живлення ПК з вентиляторами на гумових підвісках;

Неправильне проектування або несправність систем опалення та вентиляції в приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови в приміщенні офісу – температура повітря, відносна вологість повітря й швидкість його переміщення відповідають встановленим санітарно-гігієнічним вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» і ГОСТ 12.1.005-88 (1991) «ССБТ. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны». Роботи в офісному приміщенні, належать до категорії Іб - легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;
- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Забезпечення таких параметрів мікроклімату досягається оснащенням

приміщень пристроями кондиціонування, вентиляції та дезодорації повітря, системами опалювання.

Оптимальні рівні позитивних (n+) і негативних (n-) іонів у повітрі приміщення з ВДТ відповідають вимогам ГН 2152-80 «Санітарно-гігієнічні норми допустимих рівнів іонізації повітря виробничих та громадських приміщень» і становить: $n+ = 1500-30000$ (шт. на 1см^3); $n- = 3000-5000$ (шт. на 1см^3). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечуються за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів.

4.4 Заходи з пожежної безпеки

Горінням називається складний фізико-хімічний процес взаємодії горючої речовини та окислювача, який супроводжується виділенням тепла та випромінюванням світла.

Процес горіння призводить до пожежі.

Пожежа – неконтрольоване горіння поза спеціальним вогнищем, що розповсюджується в часі і просторі.

Комплекс протипожежних заходів для офісного приміщення обладнаного ПК з ВДТ розроблений згідно вимог НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні».

Виходячи з аналізу речовин та матеріалів, які використовуються при роботі у приміщенні обладнаному ПК з ВДТ:

- згідно ДСТУ EN 2:2014 «Класифікація пожеж (EN 2:1992, EN 2:1992/A1:2004, IDT)» у офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ можлива пожежа класів – А (пожежа, що супроводжується горінням твердих матеріалів) та Е (горіння електроустановок, що перебувають під напругою до 1000 В);

- відповідно до вимог ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною

небезпекою», воно належить до категорії «Д» з пожежної небезпеки – простір у приміщенні, у якому перебувають тверді горючі речовини та матеріали.

Оскільки офісне приміщення обладнане ПК з ВДТ належить до категорії «Д» з пожежної небезпеки, тому відповідно до вимог ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги» воно має II ступінь вогнестійкості.

Обладнання, силові та освітленні мережі офісного приміщення обладнаного ПК з ВДТ відповідають вимогам пожежної безпеки, оскільки виконані відповідно до вимог НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок», та мають ступінь захисту ізоляції обладнання IP44 яка відповідає класу пожежанебезпечної зони П-Па до якої належить приміщення.

З технічних та організаційних заходів запобігання пожеж в офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ передбачені наступні протипожежні заходи:

- згідно вимог ДБН В.2.5-56:2014 «Системи протипожежного захисту», в офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ встановлена система пожежної й охоронної сигналізації «Сигнал-ВК6». Яка забезпечує виявлення теплових і димових ознак пожежі і місця виникнення пожежі з точністю до місця розміщення датчика;

- оскільки офісне приміщення що обладнане ПК з ВДТ має площу 72 м², тому відповідно до вимог п. 5 розділу VI «Вибір типу та необхідної кількості вогнегасників», «Правил експлуатації та типових норм належності вогнегасників», затверджених наказом МВСУ 15.01.2018 № 25 та зареєстрованих в МЮУ 23.02.2018 р. за № 225/31677 для гасіння електроустановок, що знаходяться під напругою, передбачені вуглекислотні вогнегасники типу ВВК-3,5 у кількості 4 штуки (з розрахунку один вогнегасник с величиною заряду вогнегасної речовини 3 кг. і більше, на 20 м² площі приміщення). Додатково, на кожному поверсі будівлі, в якій розміщене приміщення обладнане ПК з ВДТ, передбачене два переносних порошкових вогнегасника – ВП-5. Відстань між вогнегасниками та місцями можливих загорянь не перевищує 10 м.

4.5 Заходи по забезпеченню безпеки в надзвичайних ситуаціях

Порядок планування та організації евакуації робітників, службовців промислового об'єкта та населення.

Планування евакуації – одне з найважливіших завдань штабів цивільного захисту (ЦЗ) всіх ступенів. У масштабі міста проведення евакозаходів планується штабом ЦЗ міста. Основний документ, який визначає обсяг, зміст, терміни проведення заходів щодо розосередження й евакуації населення і порядок з виконання, це план ЦЗ (розділ про захист населення). Виписки з цього плану доводяться до відома штабів ЦЗ міських районів і об'єктів народного господарства в тій мірі, що їх стосується.

Вихідними даними для планування евакуації населення міста є:

- загальна чисельність проживаючих у місті;
- кількість підприємств, установ, навчальних закладів, науково-дослідних інститутів та інших установ і організацій;
- кількість робітників та службовців, що підлягають розосередженню разом із членами їхніх родин;
- кількість тих, хто підлягає евакуації;
- кількість населених пунктів сільської місцевості і приміщень у них, придатних для розташування людей, установ і організацій; їх санітарний стан;
- наявність залізничних, автомобільних і водних шляхів та їх пропускна здатність;
- кількість залізничних станцій і платформ, пристаней і причалів, пунктів посадки і висадки; стан мостів; можливості підвищення пропускної здатності доріг і водних шляхів;
- наявність у місті та у заміській зоні медичних установ, медичного персоналу, медикаментів і профілактичних засобів; можливості медичного забезпечення населення на збірних пунктах, на шляху проходження й у районах розміщення евакуйованих;
- наявність і розміщення запасів продовольства та предметів першої

необхідності; кількість і пропускна здатність підприємств громадського харчування; наявність хлібо заводів, пекарень та їх продуктивність; можливість організації рухомих пунктів харчування; порядок доставки продовольства і предметів першої необхідності;

- наявність захисних споруд, їх місткість і захисні властивості;
- наявність матеріалів і конструкцій для будівництва БВУ і ПРУ;
- наявність і місця збереження індивідуальних засобів захисту, порядок і терміни забезпечення ними тих, кого евакуюють;
- наявність водойм, їх характеристика, можливості і терміни будівництва нових;
- метеорологічні умови, характерні для даної місцевості;
- можливості виникнення зон катастрофічного затоплення та інших стихійних лих.

Для начальників маршрутів і начальників колон розробляються схеми маршрутів евакуації. На схемі начальника маршруту вказуються: перелік колон, їх склад і нумерація, вихідний пункт, пункти регулювання, час проходження їх колонами; райони і тривалість привалів; медичні пункти і пункти обігріву; проміжні пункти евакуації; райони постійного розміщення в заміській зоні; порядок і терміни вивезення (виведення) населення з ППЕ в райони постійного розміщення; сигнали керування й оповіщення.

На підставі плану евакуації в ході підготовки до його здійснення:

- створюються і підтримуються в постійній готовності пункти управління, засоби зв'язку й оповіщення;
- підготовляються усі види транспорту, станції і пункти посадки та висадки; транспортні і пішохідні маршрути, ППЕ і райони розміщення в заміській зоні;
- виявляються приміщення і споруди, придатні для використання їх як ПРУ;
- будуються та обладнуються джерела водопостачання;
- підготовляється і виконується ряд інших заходів, які сприяють успішному проведенню розосередження й евакуації.

У містах, районах і на об'єктах народного господарства (підприємствах,

організаціях і навчальних закладах) створюються евакуаційні комісії, а в сільській місцевості евакоприймальні комісії. Міська (районна) евакуаційна комісія створюється за рішенням голови міської (районної) адміністрації. Її головою призначається один із заступників голови адміністрації. До складу комісії входять відповідальні працівники органів місцевого самоврядування - керівники найважливіших відділів (транспорту, зв'язку, народної освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, внутрішніх справ, військкомату тощо).

До обов'язків міської (районної) евакуаційної комісії і штабу ЦЗ міста (району) входять:

- облік населення, установ і організацій, що підлягають розосередженню й евакуації;
- облік можливостей населених пунктів заміської зони з прийому та розміщення тих, кого евакуюють;
- розподіл районів і населених пунктів заміської зони між районами міста, підприємствами, установами й організаціями;
- облік транспортних засобів і розподіл їх по об'єктах для проведення перевезень з розосередження та евакуації;
- визначення складу піших колон і маршрутів їх руху;
- розробка питань матеріального, технічного та інших видів забезпечення розосередження й евакуації;
- розробка, розмноження, збереження документів з питань розосередження й евакуації і забезпечення ними всіх евакуаційних органів міста;
- визначення термінів проведення розосередження й евакуації.

Об'єктова евакуаційна комісія створюється за рішенням начальника ЦЗ об'єкта. До її складу включаються представники завкому, відділу кадрів, штабу і служб ЦЗ об'єкта, начальники цехів; головою призначається один із заступників керівника об'єкта. Комісія займається:

- обліком робітників, службовців і членів їхніх родин, що підлягають евакуації;
- визначенням складу піших колон і уточненням маршрутів їхнього руху;

- вирішенням питань транспортного забезпечення;
- підготовкою ППЕ, районів розосередження й евакуації, пунктів посадки і висадки;
- організацією зв'язку і взаємодії з районною (міською) евакуаційною комісією і збірним евакуаційним пунктом;
- встановленням зв'язку з евакоприймальною комісією і приймальним евакопунктом сільської місцевості до вирішення разом з ними питань розміщення, працевлаштування, матеріального забезпечення, медичного і побутового обслуговування евакуйованого населення.

Розосередження й евакуація проводяться через збірні евакуаційні пункти (ЗЕП), створювані міськими евакуаційними комісіями. Ці пункти призначаються для збору, реєстрації евакуйованого населення та населення, що розосереджується, і відправлення його на пункти (станції, платформи, пристані) посадки чи на вихідні пункти пішохідних маршрутів. На ЗЕП також покладаються: організація посадки людей на транспорт чи формування піших колон і відправлення їх у замську зону, організація укриття людей у районі ЗЕП за сигналом «Повітряна тривога»; представлення даних в евакуаційну комісію про кількість людей, відправлених у замську зону.

ЗЕП розгортаються в громадських будовах (школах, клубах і т.п.) поблизу залізничних станцій, платформ, пристаней, тобто поблизу місць посадки на відповідний транспорт, а також на підприємствах, що мають під'їзні колії або річкові (морські) причали, і на тих, на яких розосередження робітників та службовців і евакуація членів їх родин передбачені автомобільним транспортом.

Для збору, реєстрації і відправлення населення пішки ЗЕП розгортаються на окраїнах міста біля кінцевих пунктів міського транспорту і вихідних пунктів пішохідних маршрутів.

На території ЗЕП та поблизу його повинні бути підготовлені сховища й укриття з розрахунку розміщення в них усіх людей, які знаходяться на ЗЕП одночасно.

Кожному ЗЕП привласнюється порядковий номер і до нього приписуються

найближчі об'єкти народного господарства, установи, організації, ЖЕКи району (мікрорайону), населення якого буде евакуюватися через цей ЗЕП. Зразок складу ЗЕП: начальник, заступник начальника, група оповіщення, група реєстрації й обліку, стіл довідок, група охорони громадського порядку, медпункт, начальники автоколон або залізничних ешелонів, комендант і чергові.

Начальник ЗЕП затверджується рішенням голови районної (міської) адміністрації з числа керівного складу установ і організацій, приписаних до даного ЗЕП, за поданням голови евакуаційної комісії. Заступник начальника підбирається також з керівних працівників, а весь інший склад комплектується з робітників та службовців підприємств і установ, на базі яких розгортається ЗЕП.

Адміністрація ЗЕП повинна забезпечити: своєчасний облік прибуваючого населення; організоване відправлення його на станції (пункти) посадки; формування піших колон і відправлення їх на вихідні пункти маршруту; прийом, завантаження і відправлення речей населення, яке евакуюється пішки; надання медичної допомоги хворим; підтримка громадського порядку і виконання інших завдань, пов'язаних з евакуаційними заходами. Час прибуття людей на ЗЕП визначається і призначається в залежності від плану подачі транспорту на пункти посадки або часу відправлення піших колон.

У районах сільської місцевості проведення заходів з прийому та розміщення евакуйованих покладається на начальників і штаби ЦЗ сільських районів, колгоспів і радгоспів. На допомогу штабу ЦЗ сільського району при адміністрації місцевого самоврядування створюється евакоприймальна комісія, до складу якої включаються відповідальні працівники районних організацій і служб; очолює її заступник голови адміністрації.

Евакоприймальна комісія веде підготовку до прийому і розміщення евакуйованого населення, підприємств і установ, організовує постачання продовольством, предметами першої необхідності, медичне й інше обслуговування та забезпечення. Для безпосереднього прийому евакуйованих районні евакоприймальні комісії створюють прийомні евакопункти (ПЕП) поблизу станцій (пунктів) висадки. Приміщення під ПЕП підбираються районною

евакупріймальною комісією і затверджуються рішенням голови адміністрації району.

ПЕП організовують зустріч прибуваючих, їх облік і відправлення на кінцеві пункти розміщення транспортом сільського району або пішки.

Склад ПЕП і його чисельність визначаються з урахуванням кількості прибуваючого населення. Склад його може бути таким: начальник ПЕП, заступник начальника, група зустрічі і прийому евакуйованих, група обліку і реєстрації, група комплектування і відправлення евакуйованих до місця розселення, група харчування і постачання, стіл довідок, кімната матері і дитини, медпункт, пост охорони громадського порядку, комендант.

На проміжних пунктах евакуації (ППЕ) створюється адміністрація, яка формується з постійного складу відповідальних працівників органів місцевого самоврядування території, на якій розташований ППЕ, представників штабу ЦЗ міського району, з якого проводиться евакуація, і відповідальних працівників ОНХ, ЖЕКів та інших організацій, що беруть участь у проведенні евакуації.

ППЕ здійснює прийом і відправлення тих, кого евакуюють, тому штатний склад пункту залежить від числа людей, які проходять через нього. Зразок складу ППЕ: начальник, його заступник, група з прийому, обліку і тимчасового улаштування тих, кого евакуюють, транспортна група (організовує подальшу евакуацію), група продовольчого постачання, медичний пункт, кімната матері і дитини, стіл довідок, група охорони громадського порядку.

Для забезпечення безперервного руху на шляхах розосередження й евакуації на кожен маршрут призначається начальника маршруту з групою управління, до складу якої включаються представники підприємств та організацій, що рухаються даним маршрутом, сільських районів, територією яких проходить маршрут, служби охорони громадського порядку й інших служб ЦЗ.

Групи керування забезпечуються необхідними засобами зв'язку й оповіщення, їм підпорядковуються сили і засоби для ведення радіаційної, хімічної і медичної розвідки.

Зі складу групи управління створюються пости регулювання руху, що

інформують начальника маршруту про рух колон і обстановку на маршруті, передають необхідні розпорядження, підтримують зв'язок з органами ЦЗ сільських районів і начальниками ППЕ. Посади регулювання створюються завчасно з таким розрахунком, щоб до моменту виходу на маршрути колон вони були на своїх місцях.

Таким чином, у розділі розглянуто аналіз потенційних небезпек, що можуть вплинути на здоров'я працівників економіко-гуманітарної сфери під час виконання робочих обов'язків в адміністративному приміщенні ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Заходи по забезпеченню безпеки, заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці, заходи з пожежної безпеки (в приміщенні офісу класом пожежі А (Е), категорією приміщення Д передбачені вуглекислотні вогнегасники типу ВВК-3,5, також встановлена система пожежної й охоронної сигналізації «Сигнал-ВК6», яка забезпечує виявлення теплових і димових ознак пожежі і місця виникнення пожежі з точністю до місця розміщення датчика.) та заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях, а саме порядок планування та організації евакуації робітників, службовців промислового об'єкта та населення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4

Для виконання трудових обов'язків в сфері економіко-гуманітарної діяльності з урахуванням положень нормативних вимог з безпеки праці, та для практичної реалізації теми: «Дослідження вірогідності банкрутства суб'єкта господарювання», передбачається засвоєння основних заходів з охорони праці на робочих місцях в адміністративних приміщеннях ПРАТ «ЗАЗ».

У розділі розглянуто аналіз потенційних небезпек, що можуть вплинути на здоров'я працівників економіко-гуманітарної сфери під час виконання робочих обов'язків в адміністративному приміщенні ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Заходи по забезпеченню безпеки, заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці, заходи з пожежної безпеки (в приміщенні офісу класом пожежі А (Е), категорією приміщення Д передбачені вуглекислотні вогнегасники типу ВВК-3,5, також встановлена система пожежної й охоронної сигналізації «Сигнал-ВК6», яка забезпечує виявлення теплових і димових ознак пожежі і місця виникнення пожежі з точністю до місця розміщення датчика.) та заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях, а саме порядок планування та організації евакуації робітників, службовців промислового об'єкта та населення.

ВИСНОВОК

Написання магістерської роботи на тему «Дослідження вірогідності банкрутства суб'єкта господарювання» дозволило зробити ряд висновків.

При визначенні поняття та класифікації банкрутства підприємства з'ясовано, що єдиного підходу до трактування сутності поняття «банкрутство» у науковій літературі не існує. Кожен автор його трактує виходячи із об'єкта свого дослідження. Але, у загальному більшість із них використовують поняття неплатоспроможність та непогашення зобов'язань. Класифікують поняття банкрутства підприємства за такими ознаками як: ініціатор банкрутства, залежно від стану активів, залежно від дій певних осіб, залежно від результату, кримінальною ознакою, умисністю. Загальними видами банкрутства підприємства є реальне, технічне, навмисне, фіктивне.

Дослідження законодавства у галузі банкрутства підприємств дозволило оцінити прийнятий у 2019 році Кодекс України з процедур банкрутства, що показало значне полегшення та зменшення терміну розгляду справ про банкрутство.

Розгляд основних етапів розвитку наукової думки щодо банкрутства підприємств дозволив визначити важливість їхнього розвитку. Вперше прогнозування ймовірності настання банкрутства підприємства було запропоновано Е. Альтманом у 1968 році. Він був як основоположник теорії з моделювання оцінки ймовірності настання банкрутства підприємства. Далі науковці із різних країн удосконалювали його модель виходячи із факторів впливу і показників, які найбільше впливають на підприємства їхніх країн.

Дослідження методичних підходів до оцінки стану банкрутства підприємств дозволило класифікувати методи діагностики кризового стану з трьох позицій: кількісних, якісних, комбінованих. Кожен із методів використовується залежно від видів кризових явищ (локальні, системні). Такі явища можна виявити на базі моделі оцінки життєздатного стану. Переважна більшість методів базується на оцінці фінансової стійкості та фінансової рівноваги.

Дослідження проблем промислових підприємств України дозволило охарактеризувати проблеми, які стосуються більшості українських підприємств. Визначені підходи з використання визначених цілей процесу банкрутства. Охарактеризовані головні причини банкрутства підприємств в Україні. Визначені основні причини виникнення неплатоспроможності підприємств.

Аналіз останніх наукових розробок у напрямку банкрутства підприємств показав, що сьогодні науковці намагаються знайти один універсальний метод для підприємств, що функціонують у ринковій економіці.

Дослідження ймовірності банкрутства проводилося на матеріалах ПРАТ «ЗАЗ», основним видом діяльності якого є виробництво та продаж автомобілів, розібраних серій, складання автомобілів та шасі в рамках договорів підряду.

У результаті дослідження було отримано такі результати.

Аналіз майна організації показав, що загальна частина вартості майна за аналізований період була сформована за рахунок позикових коштів, що свідчить про підвищення залежності підприємства.

Аналіз платоспроможності показав, що підприємство недостатньо вільних коштів до розрахунку за своїми зобов'язаннями.

Коефіцієнт поточної ліквідності, також нижче нормативного значення, причому ситуація погіршується, отже, у 2021 р. організація буде неплатоспроможною.

Неплатоспроможність організації підтверджує також відсутність власних оборотних засобів.

Таким чином, фінансування оборотних активів здійснюється лише за рахунок збільшення строків погашення кредиторської заборгованості та збільшення короткострокових позикових коштів, що значно підвищує фінансовий ризик організації.

Загалом за аналізований період знизилася ефективність діяльності організації, що виявилось у зниженні рентабельності майже всіх видів діяльності.

За аналізований період отримано збиток від продажу (-42951млн. грн.); збиток від фінансово-господарської діяльності підприємства протягом аналізованого періоду становив (-104057 млн. грн);

До кінця 2020 року непокритий збиток минулих періодів становив 132952 мільйони гривень.

До 2020 року підприємство повністю не здатне розплачуватися за своїм зобов'язанням і має тенденцію до подальшого нарощування позикових коштів.

Фінансовий стан організації оцінюється як нестійкий, організація перебуває на межі банкрутства.

Оцінка ймовірності банкрутства ПРАТ «ЗАЗ» за допомогою

Українських та зарубіжних методик показав високий ступінь банкрутства.

Однак було помічено в даних аналізу коефіцієнт поточної ліквідності та коефіцієнт забезпеченості власними коштами на кінець 2020 року незначно покращуються порівняно з 2019 роком. Для подальшої позитивної тенденції даних коефіцієнтів було сформульована система цільових показників та розроблені заходи для їх досягнення.

Передбачається, що при проведенні рекомендованих заходів підприємством ПРАТ «ЗАЗ», його фінансова ситуація може покращитись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лазарєва Н. Виникнення інституту неплатоспроможності суб'єктів господарювання та проблеми застосування законодавства про банкрутство під час кримінального провадження. *Молодий вчений*. 2017. №8(48). С. 364-368. URL:<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/8/80.pdf>
2. Козирєва В. Ліквідаційна процедура у справах про неспроможність: окремі питання категоріального апарату та підстави. *Юридичний вісник*. 2010. №1(14).С.64-68. URL:<https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/18047/1/%d0%9a%d0%be%d0%b7%d0%b8%d1%80%d1%94%d0%b2%d0%b0%20%d0%92.%d0%9f.%2c%20%d0%92%d0%b5%d1%80%d1%82%d1%83%d0%b7%d0%b0%d1%94%d0%b2%d0%b0%20%d0%86.%d0%9c.%20%d0%9b%d0%86%d0%9a%d0%92%d0%86%d0%94%d0%90%d0%a6%d0%86%d0%99%d0%9d%d0%90%20%d0%9f%d0%a0%d0%9e%d0%a6%d0%95%d0%94%d0%a3%d0%a0%d0%90.pdf>
3. Кодекс України з процедур банкрутства. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. № 19. ст.74. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>
4. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента К. : НикаЦентр, 1999. – 512 с.
5. Волконський Є. Актуальні питання банкрутства за законодавством України в умовах розбудови правової держави. *Наше право*. 2013. №7. С. 184-188.
6. Коваленко О.В. Банкрутство підприємств України: причини та наслідки 2013. С.221 URL:http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_066.pdf
7. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 30.06.99 № 784-XIV [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http /www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
8. Онисько С. Інститут банкрутства: економічна сутність та оцінка функціонування *Аграрна економіка*. 2014. Т.7. №3-4. С. 11-15.
9. Карелина, С.А. Правовое регулирование несостоятельности (банкротства): учеб.-практ. пособие . 2014. С. 473.
10. Саблин, М. Т. Взыскание долгов. От профилактики до принуждения М.: КноРус, 2014. - 400 с.
11. Математические модели финансовой устойчивости предприятий *Фундаментальные исследования*. 2016. № 6-1. –С. 88-93.

12. Сторінка молодого науковця. Публічне управління та митне адміністрування №1(18) 2018. URL:<http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2018/1/32.pdf>
13. Бланк, И.А. Управление финансовыми рисками 2015. С.187 . URL:
<http://kfp.su/wp-content/uploads/2014/03/%D0%98.%D0%90.%D0%91%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%BA-%D0%A3%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%BC%D0%B8-%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8.pdf>
14. Склярова, В. Ю. Формирование структуры страхования рисков промышленных предприятий: LAP ЛамбертАкадемикПабдшинг, 2016. С. 136
15. Карелина, С.А. Правовое регулирование несостоятельности (банкротства): учеб.-практ. Пособие: ВолтерсКлувер, 2014. – 473 с.
16. Ткачев, В. Н. Конкурсное право. Правовое регулирование несостоятельности (банкротства) М.: Городец, 2016. - 528 с.
17. Бикова Н. В. Актуальні проблеми оцінки ризику ймовірності банкрутства на вітчизняних підприємствах. Молодий вчений. 2014. №5. С. 59-63.
18. Черна Ю. Поняття та основні ознаки системи банкрутства. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. №1(84). С. 145-155. URL:http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2018/46_1_2018/22.pdf
19. Хорин, А. Н. Стратегический анализ М.: Эксмо, 2016. - 288 с.
20. Юн, Г. Б. Внешнее управление на несостоятельном предприятии: моногр. М.: Дело, 2017. - 656 с.
21. Савицкая, Г. В. Экономический анализ деятельности предприятия: Учебное пособие К.: Знання, 2014. – 596 с.
22. Кабенюк Ю.В. Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні: автореферат дис.. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» Київ, 2018. С22.
23. Кован, С. Е. Предупреждение банкротства организаций М.: ИНФРА-М, 2014. - 224 с.
24. Харченко, С. Г. Современные подходы к методологии оценки риска банкротства: моногр. Москва: Наука, 2014. - 662 с.

25. Ковалев, В. В. Основы теории финансового менеджмента М.: *Проспект*, 2016. - 544 с.
26. Храпкіна В.В. Адаптація світового досвіду антикризового управління в Україні. *Технологический аудит и резервы производства*. 2015. № 1/7(21). С. 43-49.
27. Introduction to German Insolvency Law URL:
https://www.justiz.nrw.de/WebPortal_en/projects/ieei/documents/public_papers/german_insolvency.pdf.
28. Зарубежный опыт управления несостоятельными предприятиями
URL:<http://anicrisiscontrol.ru/about/clause/297/590008/>
29. Talbourdet P., Gumpelson J. Restructuring and insolvency in France: overview
URL:
[https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/15016905?transitionType=Default&textData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/15016905?transitionType=Default&textData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1) .
30. Prawo upadłościowe i restrukturyzacja przedsiębiorst URL:
<https://www.roedl.pl/pl/warto-wiedziec/prawo-upadlosciowe-i-restrukturyzacja-przedsiębiorstw/>
31. Набеева Н.Г. Развитие методических подходов диагностики и нейтрализации преднамеренных банкротств: автореф. дис. на соискание степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» Томск, 2017. – 28 с.
32. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 30.06.99 № 784-XIV URL:[http /www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
33. Логвиненко Д.А., Ивасенко А.Г. Зарубежный опыт оценки вероятности банкротства: Великобритания. *Международный студенческий научный вестник*. 2015. № 4(3). С. 516-517
34. Запорізький_автомобілебудівний_завод. URL:https://www.wiki.uk-ua.nina.az/%d0%97%d0%b0%d0%bf%d0%be%d1%80%d1%96%d0%b7%d1%8c%d0%ba%d0%b8%d0%b9_%d0%b0%d0%b2%d1%82%d0%be%d0%bc%d0%be%d0%b1

http://d1%96%bb%b5%b1%83%b4%96%b2%bd%b8%b9_%b7%b0%b2%be%b4.html

35. Тимошук О.Л. Оцінювання ймовірності банкрутства підприємства за допомогою дискримінантного аналізу та нейронних мереж System Research & Information Technologies. 2018. №2. С. 22-34.
36. Друзін Р.В. Проблеми державного регулювання інституту банкрутства в Україні / Р.В. Друзін // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/4687/1/38_2012-182-186.pdf
37. Фролова Н.С. Проблеми механізму банкрутства та шляхи їх подолання. *Управління розвитком*. 2018. №4. С. 28-33.
38. Фурман Т.Ю. Причини банкрутства та механізми його запобігання на підприємстві URL: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2008/Economics/30678.doc.htm .
39. Фурман Т.Ю. Причини банкрутства та механізми його запобігання на підприємстві URL: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2008/Economics/30678.doc.htm .
40. Дробишева О.О. Антикризове управління як інструмент запобігання банкрутства промислових підприємств в сучасних умовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» 2015. С 23.
41. Битківська А.В. Облік і аудит процедур банкрутства підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» Київ, 2017. С 23.
42. Троц І.В. Система попередження та економічні наслідки запобігання банкрутству підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н. спец 08.00.04 - економіка та управління підприємствами. Хмельницький. 2016. С.24.
43. Кабенюк Ю.В. Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні: автореферат дис.. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / Ю.В. Кабенюк. Київ, 2018. С.22

44. Грабован Л. Правовий статус кредиторів за Кодексом України з процедур банкрутства 2019. №10. С. 52-60.
45. Kücher A. et al. Firm age dynamics and causes of corporate bankruptcy: age dependent explanations for business failure Review of Managerial Science. – 2018.
URL:https://www.researchgate.net/publication/327510917_Firm_age_dynamics_and_causes_of_corporate_bankruptcy_age_dependent_explanations_for_business_failure.
46. Mackevičius J., Šneidere R., Tamulevičienė D. The waves of enterprises bankruptcy and the factors that determine them: the case of Latvia and Lithuania. 2018.
URL:<https://hal.archivesouvertes.fr/hal02121037/document>